

35

SENKATANA

896
3977222
MOFO

WITWATERSRAND UNIVERSITY PRESS
JOHANNESBURG

896.3977222 MOFO
64/7436

UNIVERSITY OF CAPE TOWN LIBRARIES

---

checked.
J. van der. pose,
Jo Buiting
12/15/12.

UCT LIBRARIES

CHANCELLOR OPPENHEIMER LIBRARY

Telephonic renewals: 021 650 3118/3134

Email: lib-circulation@uct.ac.za

DATE DUE

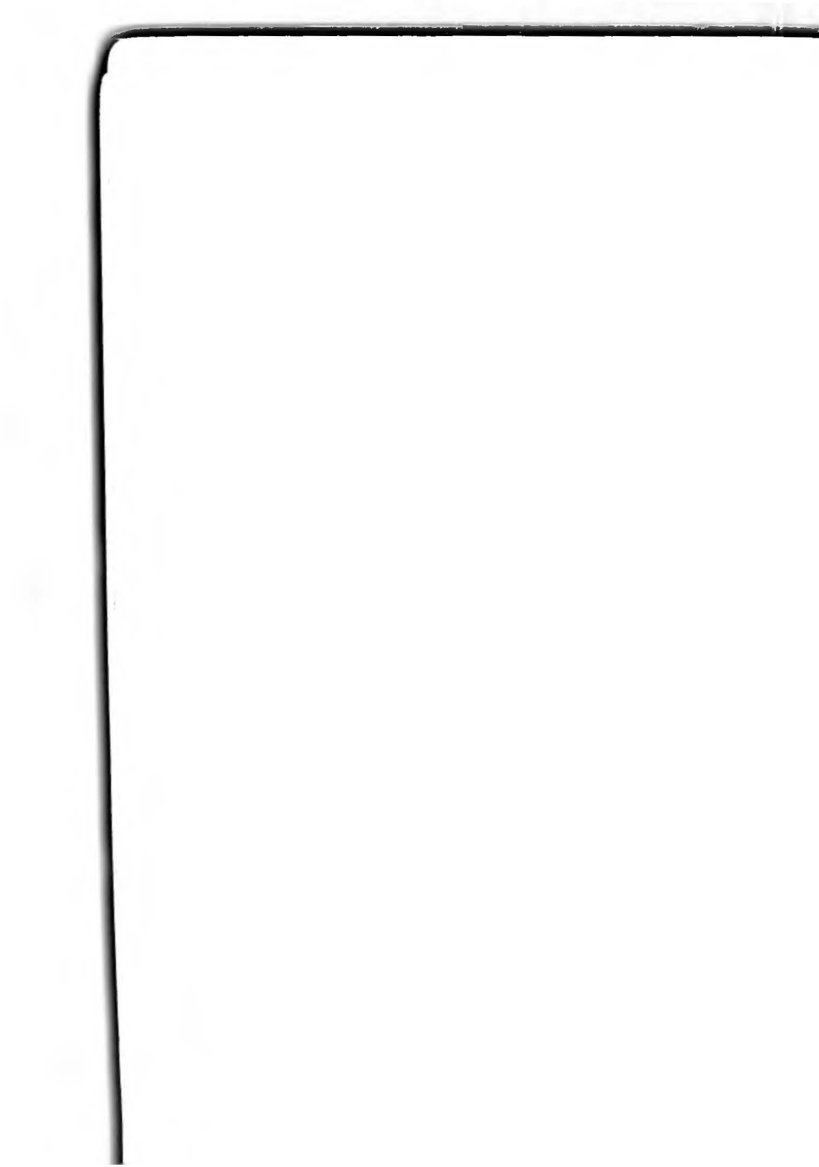
INTERLIBRARY LOANS

~~197206 010~~

~~5 Nov 2019~~

~~NO RENEWALS~~

The library reserves the right to shorten the normal loan period and to recall material before the due date if the material is reserved or urgently required by other borrowers.

SENKATANA

S. MACHABE MOFOKENG, M.A.

Witwatersrand University Press
Johannesburg
1962

Southern Sotho

896-3977222 MOFJ

First published 1952
Reprinted in New Orthography 1961

Copyright Reserved
Witwatersrand University Press
Johannesburg

KH19

64/7436

The Bantu Treasury

*Edited by D. T. Cole
Formerly by C. M. Doke*

SENKATANA

(Southern Sotho Play by S. M. Mofokeng)

Ka bukana ena ke leboha
MME le NTATE
hodima tsohle tseo ba nketseditseng tsona.

TSE ETELETSENG PELE

Ke ena tshomo ya rona. Ha se ya rona Basotho feela hobane e fumanwa ditjhabeng tse ngata tse akaretswang ka lebitso lena la 'Bantu.' E teng puong tsa sePedi, seTswana, seXhosa, seZulu, seTsonga, seSubiya, seLamba, seNkundu, seIramba, seNdongo, seChaga, seShambala, seBondei, seKongo, seDuala, seGanda, le tse ding tse ngata. Ke tshomo ya rona bohle. Ke letlotlo leo baholo-holo ba rona ba re sietseng lona. Ke letlotlo leo re lokelang ho le sebedisa. Ke lekile ho etsa jwalo mona.

Ke leboha ba nthusitseng mosebetsing ona. Prof. C. M. Doke ke mo leboha haholo hobane e le yena ya ileng a nkeletsa hore ke leke ho ngola kgale ka 1945. Mosebetsinyana ona ke o qadile ka yona nako eo. Ke thabile haholo ha e le mona bukana ena e hatiswa e le e nngwe ya tsa 'pokello' e leng matsohong a hae.

Ke leboha le bara beso, Sile le Mochoroane, hobane ba ile ba kgothalla ho thaepa mosebetsinyana ona ka nako eo nna ke neng ke sitwa.

Ke leboha le mohlomphehi ntate Z. D. Mangoaela haholo. O badile mosebetsinyana ona pele o hatiswa mme a nthusa haholo ka ho kenya matshwao ao nna ke neng ke sa a kenya le ka ho fetola lentsewwe mona le mane. Ana ho monate hakaa kang ho ba le ba ka o bontshang diphoso tseo wena o sa di elang hloko!

S.M.M.

DIBAPADI

Senkatana,	morena.
Mmaditaolane,	mmae.
Maswabi, Masilo, Monyohe,	} metswalle ya Senkatana.
Redi, Malefetsane,	} banna.
Mmasetjhakatane,	mosadi
Tsholo,	leqheku.
Bulane.	
Mmadiepetsane,	mosadi wa hae.
Hlabakwane, Marailane, Mokebe,	} bathusi ba Bulane.
Mohlouwa, Raseretsana, Lerata, Motsamai,	} baqosi le baqosuwa.
Moboni, Seboni,	} diboni tse pedi.
Banna le basadi.	

KAROLO YA PELE

(*Ho hlaha diboni tse pedi. Ke banna ba tsofetseng, ba tsamayang ba ikokotlela ka mare ; leha ba bua, ba bua ba itshetle-hile ka mare.*)

Moboni. Maobane, kajeno le hosasa ! Ngwahola, monongwaha le isao !

Ke rona ba ithetsang ka ho arola nako dikotwana.

Nako ke noka e sheshang feela, e phatlaletseng,

E ke keng ya arolwa dikoto le dikotwana.

Kajeno rea arola : re bua ka maobane, le ka hosasa,

Monongwaha rea hetla : re bua ka ngwahola le ka isao;

Empa hosasa le isao re tla be re bua kang ?

Seboni. Hosasa, kajeno e tla be e le maobane, hosasa e le kajeno ;

Isao, monongwaha e tla be e le ngwahola, isao e le monongwaha ;

Kajeno le maobane e tla be e le ntho e le nngwe,

E tla be e le nako e fetileng, e sa kgutleng.

Ka moso ? Ka moso hosasa e tla be e le maobane,

E tla be e le ntho e le nngwe le kajeno le maobane.

Hosasa, kajeno, maobane—tsena e tla ba ntho e le nngwe :

Nako e fetileng, metsi a phaletseng a sa kgutleng.

Moboni. Rona ? Rona ba kajeno ? Rona re tla ba eng ?

E, le rona re tsamaya le matsatsi a rona,

Rca sesa re bile re theoha le metsi a noka ya nako.

Re ka ikarola dikoto le dikotwana jwale ka nako,

Empa rea ithetsa : hobane wa hosasa le ka moso

Wa maoba le maobane, wa kajeno : bana kaofela

Ke ba nako e le nngwe, nako e sa arolweng ;

Ba ntse ba tshwana hobane botho bo ho bona bo bong.

Diphoso tsa kajeno ke tsa hosasa, tsa maobane tsa kajeno.

Seboni. Ha ho le jwalo a ha re ithuta tsa maobane

Re ke se pheme tsa hosasa re e-so di etse ?

Jwale ka ha nako e le nngwe, e le noka,
Hoa tshwaneleha hore re phahamise mahlo,
Re lelalle hodimo mabopong ao noka e seng e a fetile,
Re lekole, re shebe tse etsahetseng teng,
Mohlomong mona le mane re tla bona
Lejwe la kgopotso, la se etsahetseng kgale-kgale,
Se ka nngang sa etsahala kajeno kapa hosasa.
Kgotso tse jwalo di re hopotsa bohe boo re ka bo phemang,
Kapa bona botle boo re ka bo phetang hape.

Moboni. Phahamisa mahlo he, o shebe hodimo,
Hodimo dikgohlong moo noka e fetileng.
O bonang, bua hle, o bonang ?
Ha eka oa tshaba tjee, keng ?

Seboni. Ke bona sebata sa setonahadi
Ke seo se metsa batho kaofela,
Ke seo se metsa phoofolo tsohle,
Se metsa tsohle tse phelang !
Ho pholohile mosadi a le mong to !

Moboni. Matsatsi a feta, dikgwedi le tsona.

Seboni. Mosadi o behile ngwana moshanyana,
Pholo ya letlaka, kabelwa-manong.

Moboni. Dikgwedi dia feta, dilemo le tsona.

Seboni. Moshemane o hodile, moshemane ke monna,
O hodile, thabo ya bongwana e fedile,
E fedile, ho fihlile bothata ba boholo.

LEBALA LA PELE

(Hara sebaka ho na le sefate se nang le makala. Tlasa sefate sena ha lesela le nyollwa ho bonahala Senkatana a robetse. Pela hae ke koto le kobo. Ka mora motsotsonyana o phahamisa hloho, oa dula, o pikilla mahlo mme o sheba hole, oa bososela.)

Senkatana. Tsatsi le leng le leng le fetang,
Motsotso o mong le o mong o fetang,
Ekare o ntse o totisa botle ba tsohle.
Ke robetse ke kgathetse, ke sa bone letho ;

Ke tsoha ke le morolo, ke bona ;
 Mahlo a ka a bulehile, ke bona ho feta.
 Ke tsoha ke bona botala bo se nang phello,
 Ke bona dithaba tse entseng leqhubu le le leng,
 Tse nyolohelang lehodimong jwale ka difate.
 Ke maqharanqha ka hohle, ke diqubu-qubu ;
 Hlorong tsa tsona ka hohle ke didiba, ke metsi,
 Metsi a benyang letsatsing, a phatsimang,
 A ntseng a benya, eka a hoa, a mema mahlo
 Hore a bone botle ba wona le ba dithaba.
 Dithoteng ke jwang, ke dimela tse tala,
 Botala bo kgathollang mahlo a tepeletseng.
 Diphuleng e sa le bona jwang, e sa le dimela,
 Mabopong a dinoka, dinokana le melapo
 Metsi a ntse a hwasa jwale ka hoja a bitsa,
 A bitsa ditsebe hore di mamele pina,
 Pina eo di e binang, kodi'a-malla,
 Pina e se nang qalo le qetello !
 A botle bo hlollang ! Botle bo sa feleng !
 A ke nna feela ya bitswang ke tseo ke di bonang,
 Ya bitswang ke tseo ke di utlwang ?
 Botle bo bokale ha se mpho ya a le mong,
 Ya leng mong a ke ke a thaba ka mehla,
 Bo ka tlala pelo ya hae, ba e phatlola,
 A ba mahlomoleng. Ke botle ba bohle !

(*O tšisa sefahleho.*)

Empa bohle ba kae ! A kae a mang mahlo
 A ka bohisanang le a ka, botle bona ?
 Di kae tse ding difahleho tse ka bososelang,
 Di bososela di bona seo ke se bonang ?
 A sehloho se re wetseng hodimo rona bohle !
 A bomadimabe bo se nang ho lekanngwa !
 Bomadimabe bo re arohantseng !
 Bongata bo ka mpeng ya sebata,
 Bongata bo lefifing le tshabehang,
 Moo mahlo ho seng seo a ka se bonang,
 Moo ho bonahalang lefifi feela,
 Lefifi le tebileng ho feta botebo ba lewatle,

Lefifi le se nang phello, leha e le teng !
Mme lefifing leo ho sello sa dibopuwa tsa Mmopi,
Sello se tebileng ho feta lona lefifi leo
Sello se hlahang botebong ba maikutlo a tsona.

(*Ka lentswe le tebileng.*)

Bohle rea hloro, re hloka kgotso ;
Re laba-labela dintho tse fapaneng !
Ba hloretse tokoloho, ho phela tokolohong,
Ho boha tsohle tse kgahlisang, tse bonwang kganyeng ;
Le rona re nyoretswe tokoloho,
Tokoloho ya ho thaba, ho nyakalla ;
Thabo e ke ke ya phethahala re le bang.
Bohle re bopetswe tokoloho, ke tokelo ya bona ;
Bohle ba bopetswe ho phela le ba bang,
Ho boha le bona tse thabisang,
Ho nyakalla le bona, ho phedisana le bona !
Ka ntle ho bona tokoloho ya rona ke lefeela,
Ke sesosa sa maswabi le dillo ;
Ha se tokoloho, ke tlamo e bohloko !
Ke lefifi le tebileng ka ho fetisisa,
Lefifi kganyeng ! Maswabi nyakallong !
Dillo thabong, tlala naleng !

(*O emisa a shebile ka pele ho yena, a phuthile matsoho kapele sefubeng sa hae, hloho a e koboteditse. A sa eme jwalo lesela lea wa.*)

LEBALA LA BOBEDI

(*Ka tlung. Motsheo ho ntlo, pela leboha le shebaneng le batho, ho na le nkgonyana ya metsi mme mohope o bonahala kahodimo. Pela nkgong ke dijana tse seng kae tsa letsopa. Hara ntlo, empa haufi le nkgong, ho bonahala leifo mme pela lona ke kutu ya setulo seo Senkatana a dutseng hodima sona, nkgong e le ka letsohong le letshehadi. Malebana le yena, empa ka nqane ho leifo, ho adilwe moseme fatshe. Ho kena Mmaditaolane, mmae, mme o dula mosemeng. Senkatana jwale o apere kobo.*)

Mmaditaolane. Dumela hle, ngwana ka, o kene neng ka tlung ?

Ke kgale ke o lebeletse, ke ne ke se ke bile ke maketse hore na o lebile kae kajeno. Ha o mpona ke kena tjena ke se ke tswa hlwela ka mafikeng ka mona hore esebe o hlahetswe ke kotsi.

Senkatana. Kotsi ke ha e le ya eng, mme? O mpa o ipolaisa letswalo feela-feela tjena. Nka jewa keng?

Mmaditaolane. O buiswa ke ho se tsebe, ngwana ka. Lefatsheng lena le tletseng dikotsi kahohle, moo re itsamaelang hodima mabitla ka dinako tsohle, moo re teetsweng hare ke nyakallo le maswabi ka mehla, o ka boela wa botsa hore na o ka jewa keng? Ke ho se tsebe, ngwana ka.

Senkatana. Na ke hoo o ka bang wa ya nyarela mafikeng o mpatla?

Mmaditaolane. Ya nang le ntho ya bohlokwa, ntho e leng pelong ya hae, ya jwalo ha a tsebe kgotso ha e se feela ha seo a se ratang se le pontsheng ya hae. Ha se le siyo pelo ya bala-bala ho fihlela se fihla hape.

Senkatana. Matlakala a kang nna tjee le wona?

Mmaditaolane. Ngwana ka, moratuwa wa ka,

Seo o leng sona, pelong ya ka,

O ke ke wa se tseba le ka mohla

Ha o sa tsebe tseo ke di boneng.

Mahlomola ao ke phetseng ho wona! Ke ne ke setse ke le mong hara dithaba le maralla, hara dinoka, hara diphula le dithota. Ke ne ke setse ke shebane le botle ba tsona bo hlolang, kgotso ya tsona e tshosang le nyakallo ya tsona ya ka mehla. Bonnotshing ba ka tsohle tsena di ne di ntshosa; ke ne ke tshwana le kokwana pela matla a tsona, matla a ya di entseng. Ke ne ke ikutlwa ke lahlehile le ho feta bohle ba ka mpeng ya sebatlhadi seo. Pholoho ya ka e ne e ka ke lefeela, e ka ke yona tahleho ya sebele; ke ne ke ipona bomadimabe ka mehla, ke le maswabing a sa feleng. Empa kajeno maswabi ao a fetse, nyakallo e tletse pelong ya ka hape.

Senkatana. Ke sitwa ho utlwisisa hore na se fedisitseng maswabi a hao keng?

Mmaditaolane. Ha kea pholoha ke le mong, ke na le ya ntshedisang bonngweng ba ka, eo pelo ya ka e leng ho yena ka metsotso yohle—ke matshediso a ka. Ho ka tla eng kapa eng, ha o sa le teng kgotso e tla nne e be teng moyeng wa ka.

Senkatana. Na ekaba rona ha re bolawe ke bona bodutu boo ?

Mmaditaolane. E, ka nngwe bodutu bo sa le teng, ngwana ka, empa ha bo tshwane le mahlomola ao ke neng ke le hara wona. Wena ha o utlwisise hobane o ne o le siyo, o e-so hlahe. Hangata motho o qala ho elellwa botle le molemo wa seo a nang le sona ha a se a kile a se amohuwa kapa sa batla se mo lahlehela.

Senkatana. Tjhe, mme, ha ke nyenyefatse seo o se bolelang. Phetoho e teng, phetoho e thabisitseng pelo ya hao, e tsitsitseng maikutlo a hao. Empa ha se bodulo bo sa tlo fetoha. Yona phetoho eo e tla fela mme re tla laba-labela ho hong hape, re tla boela re elellwa bodutu le bonnotshi bo re aparetseng. Hoja ebe mohlomong batho ba bang ba teng, le bona bodutu bo ne bo tla fela.

Mmaditaolane. Teng bo ne bo tla fella ruri ?

Senkatana. Mohlomong, ha ke tsebe.....

Mmaditaolane. Ngwana ka ho molemo hore re mpe re kgotsofale ke se leng matsohong a rona ho e-na le hore re lakatse seo re sa tsebeng le ho tseba hore na re tla kgotsofala ha re se fumane. Hoo ke ho ipeha mahlomoleng feela, ho itudisa hampe, ho ikotisa feela. Re ke ke ra kgotsofala, re tla be sa le re laba-labela se leng siyo. Mamela ya tswang mathateng ha a o eletsa hore o thabele se leng teng, o se ke wa ipona bowatla ha ose amohuwa ho thwe, ha wa ka wa se baballa hantle ha se sa le teng. Ha re lebohe badimo ba rona ha e le mona ba sa re babaletse.

Senkatana. Hoja e ne e mpa e le nnete hore re pholohile, nka be ke dumela, mme. Empa na re hlile re pholohile, kapa re mpa re ithetsa feela ? Hona jwale ekare re

pholohile, empa ke pholoho e lebisang kae—lebitleng, moo bongata bo lebileng teng pele ho rona. Ke nnete ba ile pele ho rona empa ho thusang hobane le rona re tla latela—re siye eng kamorao ho rona? Re ntse re tshwana le bona re mpa re tla arohanngwa ke dikgwedi di se kae feela. Ke hana ho dumela hore re pholohile. Ha re bile ha rea lokoloha matleng a sebata seo—ke tokoloho e jwang e ke keng ya fetisetswa melokong e tlang?—Tokoloho e timelang le rona, e sa hloleng lefu, ke bokgoba, ha se tokoloho. Re shwele le rona, re shwele re ntse re phela, re madimabe le ho feta ba wetseng naleng tsa sebata seo, hobane rona re makgoba tokolohong ya rona.

Mmaditaolane. Ke sona seo ke ntseng ke se bolela nako ena ka-ofela ha ke re, o se ke wa sheba bomadimabe boo re leng hara bona, o shebe lehlohonolo leo re leng hara lona. O ke ke wa ba wa tseba kgotso pelong ya hao le ka mohla o le mong ha o nahana tsietsi eo re leng hara yona. Ho e nahana ho tla o ngongorehisa feela, o tshwenye moya wa hao. Thabela lehlohonolo, o lebale bomadimabe, esere mohlomong wa eketsa bomadimabe boo o seng o le hara bona.

Senkatana. Nka mpa ka ngongoreha, ka hlora moyeng, ka totisa bomadimabe boo ke leng hara bona, ka ikenya mahlomoleng, ho e-na le hore ke thabe, ke kgotsofale ba heso ba le tlokotsing!

Mmaditaolane. Hoo ho ke ke ha ba pholosa le hona.

Senkatana. Tjhe, le nna ha ke re ho tla ba pholosa. Empa mohlomong ha ke hloka kgotso, ke ngongoreha, ke le mahlomoleng . . . mohlomong moya wa ka o ka ntshusumetsa hore ke ba etsetse ho hong . . . . .

Mmaditaolane. Ho hong ho kang eng ho tla ba fihlela ba le mpeng ya sebata seo?

Senkatana. Ntho e nngwe feela eo nka ba etsetsang yona. E boima, empa ha ho ka nnga e nngwe e tshwanetse ho etsuwa hore re phele, le bona ba phele. Ke tshwanetse ho leka ho ba pholosa tsietsing eo ba leng ho yona.

Mmaditaolane. Jo ! Na o ntse o bona hore o se o ipatlela lefu feela ? Ke ne ke sa nahane hore o ka nahana taba e jwalo. O buiswa ke ho se tsebe. Itholele ngwana ka.

Senkatana. Seo ke se buang ha se qale ho fihla hlohong ya ka kajeno. Ke taba eo e leng kgale ke e nahana, mme ke se ke itokiseditse ho etsa seo pelo ya ka e mpoellang hore se tshwanetse ho etsuwa. Ba tshwanetse ho pholoswa hore re pholohe bohle. Re ke ke ra lokoloha ba bang ba sa lokoloha. Ya reng o lokolohile, empa ba habo ba sa lokoloha, oa ithetsa. Tokoloho ha e na tshobotsi, ke ya bohle. Re tshwanetse ho itela ho ba lokolla, ho itokolla, ho seng jwalo re tla timela bohle. (Oa emisa. O shebile fatshe ka pele ho yena. Mosadimoholo le yena o shebile fatshe mme ha mora a qeta ho bua, o opa diatla feela sa motho ya maketseng. Ba sa thotse jwalo lesela lea theoha.)

LEBALA LA BORARO

(Lesela lea phahama mme ditokiso e sa le tsa lebala la bobedi. *Mmaditaolane* o dutse fatshe mosemeng. Ha lesela le phahama o bonahala a shebile ka pele ho yena. Kamora motsotswana o hlakola ka letsoho dikgapha tse mahlong. Mme kamora moo o opa diatla jwale ka motho ya maketseng mme o phutha matsoho sefubeng. Ka mora motsotsonyana o leka ho ema, empa o kgumama feela ; matsoho a sa le fatshe oa nahana. O boela oa dula mme o opa diatla jwale ka pele. Oa dula-dula, ho bonahala hore ke motho ya nahanang haholo taba e nngwe. Oa ema mme o tsama-tsamaya a leba monyako, empa a e-so fihle oa reteleha, jwale ka hoja a lebetse ho hong. Oa kgutla empa ho e-so bonahale hantle-ntle moo a yang teng, oa ema, o opa matsoho hape mme o itshara thekeng. O bua a hlomohile.)

Mmaditaolane. Thabo e sa feleng ha se ya lena lefatshe. Tlokotsing eo ke neng ke le ho yona ke ne ke beile tshepo ya ka ho lesea lena, thabo ya ka e ne e le ho lona. Ho thusang ho bea tshepo nthong tsa lefatshe, tse fetohang jwale ka lona ? Thabo ya ka le yona e fetoha maswabi hape. Monate o fetile, bohloko bo fihlile ;

mohlomong monate o tla tla hape, o latele bohloko jwale ka pele. Na ekaba motho a ka hlola a phema bohloko fatsheng lena mme a phela nyakallong matsatsi wohle? Na bohloko bo tshwanetse ho latela monate ka mehla?

Ha ho nang. Ha ho kamoo nka mo thibang kateng. O ikemiseditse ho phetha morero o pelong ya hae. Hoja ha se morero wa nnete o tlotlischang, nka be ke bua le yena. Empa ha motho a itokiseditse ho etsa se lokileng ha ho kamoo a ka thijwang kateng. A ke ke a kgotsofala a e-so phethe morero oo. Thuso keng ho phela le yena a sa kgotsofala? Leha nna ke kgotsofetse, ke thaba ha ke mmona pela ka, ke tla sulafallwa ha ke bona maswabi mahlong a hae. A ka mpa a phetha morero wa hae, a itela mme a shwa a leka ho pholosa bohle le ho ipholosa. Ha ho nang. . . . .

(O dula fatshe.)

(*Senkatana oa kena, o kena a tshwere dibetsa ka letsoho, sefahleho se hlwentse jwale ka sa motho ya halefileng. O bua ka lentswe le bontshang hore ha a thaba.*)

Senkatana. Dumela, mme.

Mmaditaolane. Dumela hle, ntjhanyana ya ka. O tsoha o sohlokehile keng na, ngwana ka?

Senkatana. Tjhe, ha kea sohlokeha, mme—ke tshwana le mehla.

Mmaditaolane. Lentswe la hao ha lea phuthuloha le lona. . keng, ha o kgotso kajeno na?

Senkatana. E, mme, ha ke kgotso. O bua nnete. Nka ba kgotso jwang batho ba heso, mofuta wa heso, madi a heso a le tsietsing, mahlomoleng, bothateng? Na nka nyakalla moo, ka kakalla hobane nna ke se bothateng, ka ithiba ditsebe ka iketsa ya sa utlweng sello sa bona, sello se batlang thuso, sello se fihlang maikutlong a ka, tsebeng e kahare-hare, sello se fihlang ho nna motsheare ke phaphame le bosiu ditorong? Ha se sello seo nka se phemang seo; se lla tsebeng tsa ka jwale ka ho uba

ha matshwafo a ka ; se ho nna, ke karolo ya bophelo ba ka, se tla fela ha bo fela kapa ha ba lokolohile.

Mmaditaolane. O tshwereng letsohong la hao ?

Senkatana. Ke dibetsa. Eitse ha ke phaphama ka di fumana di beilwe pela mosamo wa ka—ha ke tsebe na di tlike jwang, hona le mang.

Mmaditaolane. E ne e le dibetsa tsa ntatao tseo ke neng ke ntse ke di bolokile. O di tshware senna, mme o di sebe-cise senna kamoo o bonang kateng.

Senkatana. (*Lentswe le phutholohile jwale*). Na ke hore oa ntumella, mme ?

Mmaditaolane. E, tsamaya, ngwana ka. Empa se ntshiye, re tsamaye le wena, re ye mmoho moo o yang, ebang rea timela re timele mmoho. Kea bona oa makala. Ho ka nthusang ho sala o ile ? Ha o phela ke tla phela, ha o timela ke tla timetswa ke pelo—bohloko leha ke setse. Ho molemo haholo ke timele le wena—tshepo ya ka e setseng—ke ye le wena ho ba heso moo mahlomola a lena lefatshe a ke keng a hlola a re ama. E, ha re ye ngwana ka.

(*Senkatana o atamela mmae ; ho sa le jwalo lesela lea wa*).

KAROLO YA BOBEDI

(*Ho kena diboni tse pedi hape.*)

Seboni. Senkatana le mmae ba ile leetong la bona,
Mmae o ile meokgo e sekile mahlong
Ke lerato leo a ratang mora ka lona,
O ile a tletse thapelo ka pelong ya hae.
Ha e le Senkatana yena o ile a thabile,
Sefahleho sa hae se edile, a le kgotso.
Tse ding difahleho di ela hona kotsing,
Hona moo lefu le leng teng,
Ha feela di tseba hore ba bangata ba tla lopollwa hona
kotsing eo.

Moboni. O ile, o hlabanne ; o hlotse, o pholositse ;
Ka hohle ke modumo, ke marata a nyakallo,
Ka hohle medumo e rorisa lebitso,
Lebitso la ya ba lopolotseng ;
Ka hohle maleme a rorisa,
Ka hohle ho utlwahala dithoko,
Ho rokwa Senkatana molopolli ;
Ke thabo, k kgotso, ke nyakallo.

Seboni. Ho lehlohonolo ya itellang ba habo,
Ya beang bophelo ba hae kotsing
Hore ba tswe matshwenyehong a bona,
Ya sitwang ho dula a kgotsofetse
Ha ba habo ba le tlokotsing ;
Eo thabo ya hae e leng ho thusa ba habo,
Ya itokiseditseng ho ba sebeletsa ka mehla.
Ya jwalo ke yena ya tsebang seo a se phelelang,
Ke eo bophelo ba hae bo nang le thuso.
Ya phelelang ba bang ke yena ya tla phela,
Ya iphelelang ke yena ya tla shwa.

Moboni. Ho madimabe ya phelelang ba bang,
Ya ba sebeletsang, ya ba lopollang matshwenyehong ;
Ke yena ya tla jara mathata a bona,
Mathata ao a ba lopolotseng ho wona.
Ke yena eo ba tla mo hloela setumo sa hae :
Hona hobane a ba lopolotse—
Ke yona teboho eo ba tla mo neela yona.

LEBALA LA PELE

(Ho dutse banna ba babedi. Ka pele ho e mong ke nkgwana, ya jwala. E mong o tshwere mopotjwana. Ha lesela le phahama, o hlaha a qetella ho nwa se ka hara mopotjwana mme o o bea fatshe, oa itatswa, a ntano hlakola molomo ka letsoho la hae. Pela bona ho na le e mong ya rapaletseng eo ho bona-halang hore o kgalehile.)

Masilo. Jwala bona bo monate ka nnete, kapa ke hobane e le kgale haholo ke qetetse ho nwa seno sena sa rona.

Tshela hape, wena Monyohe, re ke re ikutlwise. Maswabi yena ha ke tsebe na o robetse bofe. Na motho o rata boroko eo, banna !

Monyohe. Tlohela Maswabi a ithwaballe, monna. Wena ha e le moo o se o sa batle ho tloha pela nkgō ee, ke mang ya o hlodiyang ka hore o rata jwala haholo ?

Masilo. Wee ! Ana motho o rata ho omana enwa le yena ! Tshela le tlale, re nwe. Ke mokete, hape ho bile hoa lokela hore re nwe kajeno. Senkatana ke morena. Ha e ne e se ka yena o ka be o ntse o bobola hakale moo ? See sa heno se ka be se tšapalcitse tjee fatshe, se kgona, ntsi e kena e bile e e-tswa ka molomong ? Oa swaswa. Ho ka be ho se ngwana e motle kajeno. Mohlomong wena o ka be o fapane hloho, o le le lokelang ho ja jwang le dikgomo naheng—oho-o ; motho wa lona a bile a rata le ho thola a nahana bohatelyana tjee—ka nnete o ka be o hlanya wena. Tshela bo !!

Monyohe. Teng oa bolela, weso. Mohlomong nka be ke hlanya kajeno—wena o re ha e le moo wena o se o bonahala o hlanya tjee—kapa o ntse o re oa bapala wena ? E se e le ha o hlanya ruri. Ba qala tjena ka wena. Feela e-re ke o tshelle o etse o mphete. Ke ntse ke bona o tloha o nkgama hona jwale. Etswe ke tokelo ya hao e tswang ho Senkatana. Hoja e se be ka yena o ka be o bo mona kae kajeno ? (*Oa tshela mme o bile oa nwa, a ntano fetisetsa ho Masilo.*)

Masilo. Ha se moo he ! Ha sea nwa sena . . . (*Maswabi o phahamisa hloho.*) Tjhe, ha ke sa bua. Se se se phaphame. Maswabi, ho jwang ntjhanyana, bo se bo phalletse hlohong e sa le hoseng hakale, monna ? Kwana o ka ngwana ka nako tse ding ruri !

Monyohe. Maswabi, se ka itshwenya ka enwa. O se a tahlilwe. Keng, Maswabi ?

Maswabi. Tjhe, ha se letho. Ke ne ke mpa ke nahana feela . . .

Monyohe. O ne o nahana eng ? Keng ? Sefahleho sa hzo ha sea tlala thabo jwale ka ha o simolla ho robala moo.

Maswabi. Monyohe, na thabo ke ya dinako tsohle? A thabo le maswabi ha di latellane ka mehla na?

Masilo. Monyohe, ha o tsebe hore bitso-lebe ke seromo? Maswabi ha e se a be sa le a nahana maswabi ka nako tsohle. Ha re tsamaye a e-so re tshwaetse. (*Oa ema.*) Ekare re tswa lopollwa maswabing a makale ra be re se re it hwenya ka a mang ao re a nahanang. Le ho leka l Ha re tsamaye bo, Monyohe. Tlohela enwa raboroko a ke a bo je. . . . (*O hula Monyohe ka seatla mme ba tswa ba siya Maswabi a motshi.*)

Maswabi. (*Kamora motsotswana.*) Ka hohle ke botle, ke nyakallo, ke thabo e se nang tekanyo. Re thabile bohle, re nyakaletse, re fumane phomolo ya nnete eo re neng re e hlolohetswe. Ke tsa kajeno. . . . Hosasa teng? Di tlamehile ho fetoha, ha ho thabo le nyakallo ya ka mehla.

(*Ho kena sehlotshwana sa banna le basadi. Hobua monna e mong.*)

Yena. Kgotso, Maswabi! Ho jwang na, weso, ha eka o hloname tjee? Ha o tsebe hore ke tsatsi la nyakallo lee la kajeno?

Maswabi. Tjhe, ha kea hlonama, ke ne ke mpa ke inahanela nthonyana tse ding.

Yena. O nahana tsa moo re tswang?

Maswabi. E, tsa moo le tswang le tsa moo le yang.

Yena. O lebala kapele hakaa kang na monna, ha eba o se o lebetse tsa mathata ao re tswang ho wona. Na ekaba o se o hlile o lebetse dillo, dillo tse harolang matswalo tsa diphoofolo tsohle, tsa batho, banna le basadi, bahlankana le barwetsana, bashanyana le banana? O se o lebetse ba bangata ba ileng ba ba ba fapana dihloho ke dintho tseo? Tjhe, ke bona hore ho tla qetella ho hlanya wena jwale. Tlo re tsamaye re yo tshela le tlale, re lebale mahlomola ao.

Maswabi. Kea bona moo le tswang jwale.

Yena. Mpeng ya kgodumodumo, mphato.

Maswabi. Empa jwale ke lona ba tswa e ja—e mpeng tsa lona jwale. (*Eo o itjheba mpeng.*) Tjhe bo, se ka tshoha. Ana motho wa lona ha a utlwa ho buuwa ka kgodumodumo o ye a nahane ho ya itihela! (*Ba tsheha ba bang.*)

Yena. Ha ke o utlwisise, Maswabi. . . . .

Maswabi. O ka nkutlwisisa jwang, o jele kgodumodumo e o kene mading le mehopolong, e duma hlohong ya hao, hohle mmeleng? Ea o tsekedisa jwale.

Yena. Empa o buang jwale? Ha ho ntho eo ke e jeleng ha e se jwala, dijo tsa heso.

Maswabi. Le bona ke kgodumodumo ha o bo kgaqa, hobane bo ja wena.

Yena. He motho ke sepotane enwa! Ke re ekaba o ntshosa ka taba ya nnete, athe o bapala ka nna feela!

(Ba tsheha kaofela. Ho kena ba bang hape ba bina pina tsa Sesotho. Hara bona ke Masilo le Monyohe. Ha ba fihla ba dumelwa ke ba bang mme kaofela ba bina hamonate pina tsa Sesotho. E mong o tswela kapele—ke Monyohe. O simolla ho alola, a hobela mme ka mora moo o simolla ho tlala, a be a se a wela dithokong tsa hae ha ba mo mametseng ba mo tshela ka ditlatse. Ha a qeta feela, Masilo ya neng a ntse a bua o se a leba ho Maswabi moo a ikemetseng kathoko.)

Masilo. O reng, ntjhanyana? Le jwale ha o e-so phaphame borokong bola ba hao? Kapa jwale o se o tahlilwe e le ka nnete?

Maswabi. Se ka hlanya, wena! Ha o bone ke mametse dikgeleke bo-Monyohe, e seng maseaqheme a kang wena tjena! (*Ba tsheha Masilo.*)

Masilo. Na wena o ke o phahamise oto lee la hao tjee ha ho hobelwa, kapa ke la tlou? Tjhe, ha e le lentswe lona ho ntse ho utlwahala hore ha lea lokela sehoutu, mokorotlo, pina ya tanna. (*Ha a rialo o bua a tebisitse lentswe.*) Le loketse medidietsane ya basadi. (*Ha a rialo o bua ka le lesesane le lokelang basadi mme a be a se a o hlaba modidietsane. Hoa tshahuwa ke ba bang.*)

Maswabi. Bonna keng, thaka ka? He eka wena o nahana hore ha o tswerela mahlo, o nyame-nyametsa kodunyana eno, o bua ka le makgerehlwa, eba o se o le monna? He motho wa lona o ne a mamarane, e se e ka masapo feela ka mpeng ya kgodumodumo, empa kajeno o tllilo re hlodiya ka hore o monna... monna ke Senkatana.

Masilo. O itekanya le yena wena he?

Maswabi. Ha ke hlanye. Ke ne ke mpa ke arabela wena o ntseng o re hlodiya ka bonna ba hao. Monna rona re tseba e le Senkatana—e mong le e mong o bua ka Senkatana kajeno. Ke yena mopholosi wa rona. Bolela bo, Masilo, la hae lentswe le jwang? Na o bohla jwale ka kgomo ha a bua?

Masilo. Tjhe.....

Maswabi. A ka be a re pholositse hoja e ne e le kgomo, a bohla jwale ka yona, Senkatana.....

(Ha kena Bulane ka wona motsotso oo. A kena a tsa-maisa haholo mme a tshwere lerumo le thebe.) Mokgwa wa ho dumedisa kea bona ba bang ba o siile mpeng ya kgodumodumo. Dumela he, Bulane.

Bulane. Ke se ke tenehile nna ke taba ena ya kgodumodumo. Ke re ka re ke hlaha ka mona e ntse e le: "Senkatana le kgodumodumo;" ka mona: "Kgodumodumo le Senkatana;" ka mona: "A re nweng re thabe hobane Senkatana....." Le wena o ntse o phofa Senkatana! Na ditsebe tsa rona di tla ke di phomole?

Maswabi. O tsekisa mang? Ka mpeng ya kgodumodumo o ne o sa re dibopuwa tsohle di phomotse ditsebe tsa hao ka ho kgaotsa ho lla keng? Hona ha ditsebe tsa hao di kgathetse ha o di kate ka boya, kapa wa tsamaya o kentse menwana ka ditsebeng.....

Bulane: Maswabi, o bue o imametse, monna! Ke tsamaye ke kentse menwana ka ditsebeng, ke lehlanga?

Maswabi. Motho ha a tsamaya a kentse menwana ditsebeng na oa hlanya?

Bulane. E.

Maswabi. Hobaneng ?

Bulane. Hobane o etsa ho sa etsweng ke batho ba bang.

Maswabi. Ha se moo e le wena feela ya kgotsang thoriso eo Senkatana a e fumanang !

Bulane. E, e, teng ke nepile, ke na le lebaka la nnete. . . .

Maswabi. Le ya tsamayang a kentse menwana ditsebeng o na le lebaka, o na le mabaka a nnete, a tiileng mme o kgolwa jwalo leha rona re sa bone hore a tiile kapa ke a nnete, kapa re belaela hore na ekaba efela e le mabaka. Tjhe, ha re utlwe a hao mabaka ! (*A bua a tiisa lentšwe lena la ho qetela haholo.*)

Bulane. Monna, o hlokomele hore na o bua le mang, ke tla o senya ka lerumo lena hona jwale. (*Oa mo atamela, Masilo o boella morao mme ba bang ba bonahala ba tshohile. Monyohe oa mo atamela.*)

Monyohe. Tjhe, ha e hate ka boya Bulane, rea tseba hore o moholo . . . . . (*Maswabi oa tsheha.*)

Bulane. Hela, wena monna, o bona eka kea bapala, kea bona. Nka o etsa ketso e ntse e le hona jwale ! O qabolwa keng hantle-ntle ?

Maswabi. Ke qabolwa ke ho bona hore mabaka a hao ke lerumo le kgalefo. Nna ke ntse ke re o tla bua mabaka a nnete a utlwahalang. Hape mona ha Senkatana ke kgotsong, ha se moo lerumo le tloswang boroko jwale ka pele. Tjhe, ke sa emetse *mabaka* a nnete bo Bulane.

Bulane. Wena a hao a kae ? Ha o re bolelle hore na keng o nahanang hore Senkatana o lokelwa ke borena boo ?

Maswabi. Hobane ke morena. O batla ho tseba hore na keng ha e le morena ?

Bulane. Hantle haholo.

Maswabi. Mamela he. Borena ha se tlhomphe. Tlhomphe ke seo borena bo se fumanang ka baka la seo bo leng sona. Borena ke mosebetsi, mme ya o sebitsang boa mo lokela, ho sa tsotelehe hore na ke mora mang.

Borena ke seo motho a leng sona, hobane seo motho a se etsetsang ba bang, o se etsa hobane pelo ya hae e re a se etse. Ha ho le leng lebaka. Ha ho se mo susumetsang ka ntle ho se leng bothong ba hae. Ya sebeletsang setjhaba, ya se lopollang ditsietsing, ya lehang ho se phemisa dikotsi, ya behileng boiketlo le thabo ya setjhaba pelong ya hae, eo ke yena ya lokelwang ke borena.

Bulane. Na o ntse o hopola hore re bua ka motho a le mong : Senkatana ?

Maswabi. Senkatana ! Bohle re tseba seo a re etseditseng sona, re tseba kamoo a ileng a itela kateng, a ipea pepeneneng moo kotsi e neng e re hlahetse e neng e ka nna ya mo hlahela ; re tseba kamoo a ileng a itella rona kateng, a bea bophelo ba hae kotsing hore re tsebe ho phela. A na ketso eo ha se ketso ya lerato ? Mme ha e le ketso ya lerato ke mang ya lokelang ho busa pelong tsa rona, eo re lokelang ho mo utlwa ka kutlo ya sebele, eo re tshwanelang ho mo tlotlisa ka mehla le mehla ha e se eo lerato la hae ho rona re le tsebang ?

Masilo. Leha o ka itholela jwale, ntjhanyana, o buile. Itjelle boroko ba hao hape ; bo o buisa nnete, kea bona. Robala, ntjhanyana. (*O sheba ba bang.*) Helang ! Lona le tholetseng jwale ? Ha le e-so utlwisise hore le tshwanetse ho nyakalla hobane Senkatana e le morena mme bo bile bo mo lokela, bo sa mo rone ?

E mong. Re emetse Bulane.

Bulane. E seng o tahlilwe, wena monna ! O emetse *Nna* ? O ne o ntse o bina le nna ha o re o nkemetse ?

Wa bobedi. Le jwale bo, re emetse wena, monna. Ha se wena moo ya itseng o na le mabakahadi ? Ha a hlahle, re a utlwe, o tla ikgale-kgalefisa a se a hlahetse.

Bulane. Banna, kea bona le tahlilwe kaofela ha lona . . .

Masilo. (*A ntse a leba monyako.*) Le itshenyetsa nako. Ha le mpona ke le tjee nka ba le mabaka a utlwalang ?

Bulane. O reng wena ? (*Masilo o tswa a baleha. Ha Bulane a retelehela ho ba bang, Masilo o hlaha hape.*)

Masilo. (*A ntse a eme monyako.*) A ke ke a bua eno.
Leme le rarehile, le hloho ea opa jwale !

(Bulane oa hetla mme Masilo oa nyamela. Ba sala ba tsheha, ka ntle ho Bulane. Maswabi o itulela fatshe hape mme e mong o phokola pina. Ba bang ba bina mme ba tswa jwalo ba bina, basadi kantle ba bile ba didietsa. Ho sala Maswabi le Monyohe. Ha wa ho qetella a e tswa, Monyohe o atamela Maswabi mme o fihla a dula pela hae. Bulane o ema-ema metsotso e se mekae a nto tswa.)

Monyohe. Maswabi, keng hantle-ntle ?

Maswabi. Ha e le eng, ngwaneso ?

Monyohe. Ha ke kgotso ke seo ke o bonang o le sona. Ba bang ba nwa, ba thaba, empa wena thabo ha e bonahale ka dinako tsohle sefahlehong sa hao. Mme ha di bile ha di felle mono. Ke bona hore jwale o se o rata le ho qabana le batho ba bang.

Maswabi. Tjhe, Monyohe, ke ntse ke thabile le hoja e se thabo e kgaphatsehang. Motho a ka ba le nyakallo e phethahetseng jwang ho ntse ho e-na le batho ba kang Bulane, ba nahanang tseo a qetang ho di bolela hona jwale ?

Monyohe. O bolela tseo a qetang ho di phofa hona jwale ! Empa, Maswabi, diphofane ha di fihle. O se ke wa itshwenya ka ba tshwanang le Bulane, lefatshe le tla be sa le le ntse le e-na le diphogo le ditlatla ka dinako tsohle.

Maswabi. Moo kea dumela hore ho jwalo. Empa na re ka hla ra dula, ra phela jwale ka batho ba kgotso, ha batho ba jwalo ba jala moya o mobe hara batho ba bang ? Ke mang ya tsebang mohlomong yena Bulane o rata ho busa, o rata ho dula setulong sa Senkatana ?

Monyohe. Tjhe, leha a rata ho dula seo setulo a ke ke a tswella le ka mohla o le mong.

Maswabi. O tseba kang hore a ke ke a tswella le ka mohla ?

Monyohe. Ha ho batho ba ka mo mamelang, ba tla bona bophogo le botlatla nthong tseo a di etsang.

Maswabi. Empa ke wena ya qetang hore lefatshe le tla be sa le le ntse le e-na le diphogo le ditlatla. Na o batla ho mpolcila hore le tsona di tla bona bophogo ketsong tsa hae ?

Monyohe. Tjhe, di ke ke. Empa ha kea re batho bohle e se e le tsona diphogo.

Maswabi. Ke mang ya tsebang palo ya tsona ? Empa, ka ntle ho moo, bongata ba rona leha re se diphogo re kenngwa moya habonolo ; ha re tsebe ho sheba ditaba hantle, re ka difofu leha re e-na le mahlo. Re tseba ho nahana, empa re rata ho nahanelwa. Ke ho ba kang rona moo peo ya bobo e melang habonolo.

Monyohe. E, empa leha ho le jwalo ha ho hlokehe hore re itshose hobane ba tla nne ba kopane le ba tla ba bolella nnete, mme ba latele nnete eo.

Maswabi. Ke hona moo bongata ba rona bo etsang phoso teng. Re nahana hore hobane nnete e le nnete mme rona re e tseba e le jwalo, ha ho hlokahale hore re e phatlatse hore le ba sa e boneng hantle ba e bone hantle ; re nahana hore batho bohle ba e bona, kapa ha ba sa e bone ba bang ba tla ba supisa yona : ba bang bafe ? Athe le rona ke mona re lebeletse hore ebe ba bang ba pakang nnete. Etlare ha eba le bona ba lebeletse hore ebe rona ba e pakang ? Ha re kgolwa hore taba ke nnete, re tlamehile ho e phatlatlatsa ka ntle ho ho tshoha, re sa re ba bang ba tla e phatlatlatsa.

(Ho kena Masilo, mme o kena a se a lebile ho Maswabi feela.)

Masilo. Oa bona, wena Maswabi, o tla re bolaisa batho ka boswaswinyana bona ba hao. Ekare o bona Bulane eka lehlanya tjena, oa be o ikopisa hloho ka yena bang sa hore o nyakalle jwale ka batho ba bang kajeno !

Maswabi. Bulane ha se lehlanya, o tseba seo a se buang, mme ho na le morero pelong ya hae. Le nna ke ne ke sa swaswe ha ke bua le yena, ke ne ke tiile.....

Masilo. Mme he wa tla wa re bolaisa yena !

Maswabi. Mme nna ha ke iketsa ke re ke le pholosa ho yena.

Masilo. Monyohé, ha re tsamaye. Oa tseba nna Maswabi ka nako tse ding oa ntlhola, hobane leha motho a re oa mo eletsa o bapala ka mantswe, ha a mamele. Ha re tsamaye hle.

Maswabi. Monyohé, a ke o ise Masilo jwaleng, a ke a yo nyakalla hle! Ke tla le fumana teng le nna. Ke se ke nyorilwe jwale, ke neng ke bohile ngale e kgiba!

(Masilo le Monyohé ba tswa. Maswabi o sala a motshi a dutse, a nahana. Ka mora metsotswana ho kena Senkatana.)

Senkatana. Kgotso he, wa moreneng!

Maswabi. *(Oa ema.)* Tau, Sebata!

Senkatana. Keng, o nahanang ha o thotse o itse tuu tjena?

Maswabi. Tsa lefatshe lena di ngata, ntate.

Senkatana. Ao, ke tse seng di tswa kae ho sa thabilwe kajeno?

Maswabi. Ke yona ntho eo ke sitwang ho e utlwisisa hore bakeng sa teboho ho hlahe tse jwalo.

Senkatana. O utlwile eng ena eo o mpatelang yona na?

Maswabi. Morena, ere ka ha o botsa ke tla araba potso ya hao, leha e bile e le se tla o ferekanya. Seo ke sitwang ho se utlwisisa ke sena: O re pholositse, empa bakeng sa teboho ke se ke utlwile e mong ya o nyatsang, ya reng ha oa lokelwa ke borena. Ke o bolella hore o itjhebe, o ithokomele.

Senkatana. Ke tla ithokomela jwang ke sa tsebe hore na ke mang?

Maswabi. Ke Bulane; feela o se ke wa mo . . . . .

Senkatana. Tjhe ha ho letho le tla mo hlahela hle. Kea leboha. *(O dula fatshe a shebile ka pele ho yena.)*

Maswabi. Morena, ntshwarele hle, ntate. Ho na le moo ke lebeletsweng. Sala hantle. *(Senkatana ha a utlwe, ha a arabe, nme Maswabi o mo siya a ntse a nahana a shebile fatshe. Lesela.)*

LEBALA LA BOBEDI

(*Banna ba bangata ba bokane, ba dutse kantle, mme ba nwa jwala. Ka pele ho bona ke nkgō e kgolx anyane, mme thokwana le bona ka letsohong le letona ho dutse leqheku le leng. Ka pele ho lona ke nkgwana e nyenyane, mme le yena o tshwere mopotjwana matsohong a hae. Basadi ba bang ba dutse kathoko, tsohong le letshehadi, le bona ba na le nkgwana ya bona.*)

Redi. Ba tla ba e-ba monate jwala, kapa monate wa bona o se o hodiswa le ke thabo ya tokoloho eo re e fumaneng?

Malefetsane: Tjhe, ha re tsebe moo. Tsamaya o yo botsa ho ba sa thabang, ba sa leboheng tokoloho, hore na ekaba bo ntse bo re tswa jwale ka ho rona.

Redi. Hela, Malefetsane, na taba ena eo o e phetang ya hore ho na le ba bang ba sa nyakallang na ke nnete? Ke utlwile motho e mong a bua ka taba e jwalo . . . . .

Malefetsane. Yaba oa mo tlohela, wa se ke wa mmotsa hore na o buiswa keng jwalo hobane o tseba hore o na le sephoqo sa hao se bitswang Malefetsane, se leleme?

Redi. Tjhe bo, weso. Ke ile ka re ekaba oa swaswa mme ka se ke ka nahana haholo taba eo . . . . .

Malefetsane. Jwale nna o se o bone kang hore ha ke swaswe he?

Redi. Tjhe, ha ke kgolwe hore oa swaswa. Le ka swaswa ka mantswa a tswanang jwang, jwale ka ha eka le dumellane ka ho swaswa ka wona. Le tlamehile le be le bone ntho e le nngwe e etsang hore le bua jwalo . . . . .

Malefetsane. Ehe! Re tla utlwa ka wena! E tle ere ha eba re dumellane ho tsamaya re swaswa jwalo?

Redi. E ka ka yaba le itshwere hampe hore le bapale ka mathe metsi a le teng.

Malefetsane. Mohlomong re itshwere hampe he . . . . .
(*O bona Mmasetjhakatane a se a ba shebile haholo mme a itokisetsa ho bua.*) Wena jwale o se o re tonetse mahlo hakale, molato keng? Ka mokgwa oo basadi le fefethang kateng, o se o rata ho di jala. Tswela pele he!

Redi. Wena Mmasetjhakatane, o ne o rata ho reng ?

Mmasetjhakatane. Tjhe, ntate ke ne ke re ke tla re ke nnete ho teng ba seng ba tsamaya ka difahleho tse hlwentseng, ba sa thabelang tokoloho ena haholo. Re ne re le kaofela le ntate Malefetsane ha Bu.....

Malefetsane. Ha o e-na le nna re ne re utlwa Bulane feela. Jwale ha ke tsebe ha o se o re ' ba ' teng, o bolela bafe ? Ke boletse ka re le jwalo, lona ! Jwale he o ntshitse pinyane, o sa tla ikutlwa ha motse o senyeha !

Redi. Ke ntho e makatsang ka nnete hore ebe ho se ho e-na le ba seng ba teneha ke tokoloho.

Malefetsane. Nka hla ka bua, ka ha di se di tswile jwale. Ha a teneha ke tokoloho eo ke mo utlwileng, nna. Se mo qhwelang ke thoriso le borena ba Senkatana.

Redi. Le hona hoo ho sa makatsa. Ke sitwa ho utlwisisa hore ekaba ho se ho e-na le batho ba lakatsang moo thoriso ya Senkatana e leng siyo !

Malefetsane. Rona re utlwile a re borena ha boa lokela Senkatana...

Redi. Hobaneng ?

Malefetsane. O botsa nna, tsama o botsa yena, o tla utlwa ! Rona re utlwile a se na mabaka.

Redi. Ekaba o bona hore bo hlile bo loketse yena ho feta batho ba bang. (*Ba thola sebakanyana, Redi a ntano sheba Tsholo, legheku, a re :*) Wena tau ya kgale, ha o re thuse na ?

Tsholo. Ke sa le wa ho thusa motho, le nna, ke se ke le tjee na ?

Redi. Tjhe, re hlalositse bo hore keng ho seng ho e-na le ba seng ba sa kgotsofala ke Senkatana ?

Tsholo. (*Oa ema, o phutha matsoho kapele sefubeng, mme o a tshetleha ka lere.*) Ngwana ka, o mpotsa taba e thata ruri. Mona ke mona, ha o na lebaka. O itl'hahela feela jwale ka ntho e nngwe le e nngwe e itl'hahelang ka nako efe kapa efe. Ke e nngwe ya dintho tse silafatsang motho, tse thibelang hore a be le phethahalo. Hara

botle thotse ya bobbe e ntse e le teng, bokgabong mona le boikgohomoso di ntse di le teng jwale ka ha botle le tse molemo le tsa lerato di atisa ho hlaha bohlokong. Botle le bobbe di ahelane ho lena lefatshe, ha di fane sebak, di kopana jwalo. Ke tlholeho ya dintho, e eme jwalo.

Redi. E, empa ntate-moholo, re ke ke ra dula feela ra re ke kamoo dintho di hlodilweng kateng, hobane mona kotsi e ka nna ya hlaha.

Tsholo. E, ho jwalo, ngwana ka. Ho hlile ho jwalo, kamoo dintho di hlodilweng kateng kotsi le ditsietsi di tlameha ho hlaha.

Redi. Re tshwanetse ho eletsa morena. Re tshwanetse ho roma leha e le mosadi e mong ho ya tsebisa mmae a tle a mo eletse.

Tsholo. Tseo ke tsa lona madi a matjha. Ke tsa ditsietsi tse tlang. Re leboha Senkatana ha e le mona a entse hore re dumellwe ho phela matsatsi a rona a ho qetella naheng ena e ntle, re tle re itjhelle ka kgotso. (*O qetella a se a tsamaya a ikokotlela mme lesela le theoha ho sa le jwalo.*)

LEBALA LA BORARO

(*Senkatana ka tlung jwale ka 1(2).* O dutse a shebile ka pele ho yena. Ho bonahala ka ho qhalaka matsoho hore oa nahana. Ho sa le jwalo ho kena mmae ka letsohong le letshehadi. Empa ha a mmone ha a kena. Mmae oa ema hoba a kene mme o sheba mora o bona kamoo a ntseng a nahana kateng. Ka mora metsotswana Senkatana o elellwa hore motho o teng, oa hetla mme o bona mmae.)

Senkatana. Ho jwang he, mme, oa bona hore ke ne ke bolela nnete ha ke re thabo ya nnete e fumanwa ha ba bangata ba nyakaletse. Ha o ikutlwe o thabile ha e le mona ka hohle e le nyakallo na ?

Mmaditaolane. Potso eo ke e lebisa ho wena.

Senkatana. Nna ke tla nyakalla ha eba wena o nyakaletse.

Mmaditaolane. Hona jwale ha ke kena mona na se neng se o

nahantsha, se etsa hore o qhalake matsoho, ke hobane ke sa thaba ? O ne o tsebile jwang hore ha kea thaba o e-so mpone ?

Senkatana. Ke ne ke ntse ke nahana hore mohlomong o maswabing hobane o le mahlomoleng. Kea tseba hore le wena o ne o lebeletse hore hara bohle ba phositsweng o tla fumana ntate. Le rona ke ne ke lebeletse jwalo, empa madimabe e bile a rona. Empa leha ho le jwalo re tshwanetse ho nyakalla le ba bang.

Mmaditaolane. Ngwana ka, ba bang lefatsheng mona mahlomola ba phela le wona ka mehla. Le rona re jwalo, ekare re phelela wona feela. Ha e le lefu la ntatao nka be ke itokiseditse ho le lebala, ke itshedisa ka hore ke na le mora ya tla nka sebaka sa hae, ya tla phetha mesebetsi yohle e neng e le ya ntatae, empa ke bona hore le wona matshedisonyana a ka ke tla a amohuwa. . . . .

Senkatana. Ha ke utlwisise hantle seo o se bolelang, mme.

Mmaditaolane. Moya wa ka oa tshwenyeha. Ke wena feela ya ntshaletseng hona jwale ; ke wena thaka ya leihlo la ka ; ha ho ka lahleha thaka ya leihlo la ka e tla ba le ile, matla a ho lona e tla ba a ile.

Senkatana. O tshabana le hore nka hlhelwa ke tsietsi na ? Tshabo ya hao e bakwa keng hakalo ?

Mmaditaolane. Tshabo ya ka e na le lebaka, ha se feela seo ke se nahanang, ke seo ke se utlwileng. E mong ya molemo, ya nkuhlwelang bohloko, o mpoletse hore ho se ho na le ba nang le mona, ba seng ba o nyatsa. . .

Senkatana. Ah, le wena o se o utlwile, kea bona !

Mmaditaolane. O se o tseba he ?

Senkatana. E, mme, ke ne ke re ha o tsebe. Ha o kena mona ke ne ke sa tswa di utlwa.

Mmaditaolane. Na ke sona seo o neng o se nahana ha ke kena mona ?

Senkatana. E, mme.

Mmaditaolane. Ha oa ka wa mpoella jwalo keng ha ke botsa ?

Senkatana. Ke ne ke sa batle hore o tsebe, mme.

Mmaditaolane. Ke yona taba, ngwana ka. Ke batla hore o ithokomele hobane ha o ka hlahelwa ke ho hong... ruri ha ke tsebe na nka phela jwang, hona ke tla be ke phelelang ha bomadimabe ba ka bo tla be bo phethehile, mme pelo ya ka e tla be e imelwa ke maswabi! A rna elwa! Ka tla ka le bona ngwana batho!

Senkatana. Mme, se o hlorisang kea se bona. Nka be ke re ke tla leka ka matla ho ithokomela ho kgahlisa wena; nka be ke re ke tla leka ho phema ditsietsi tsohle hore ke leke ho o fokoletsa matshwenyeho; empa nka ithokomela jwang hara batho ba bangata hakale? Ha eba ba sa mpatle, ba tla mpolaya; ha eba ba mpatla ba ke ke ba mpolaya, ba tla mpoloka. Tshireletso ya nnete ke e tswang dipelong tsa bona, se tla ntshireletsa ke lerato leo ba nthatang ka lona. Mme tseo tsohle ha se tseo re ka di bonang, hoo rona re ka ho etsang ke ho tshepa... E, ho tshepa hore botle bo tla hlola bobo dipelong tsa bona, hore ho loka ho tla feta bokgopo, lerato le fete mona. Re phela ka tshepo lefatsheng, tshepo ke matla a rona, ke matshediso a rona, kese re kgothatsang bothateng, boimeng bofe le bofe; tshepo ke yona e re ntshang makaqabetsing. Re tswela pele hantle ditabeng ha feela tshepo ya rona ya hore re tla tswella e tebile. Tshepo, mme, ke yona matshediso a rona, ke yona e tla re matlafatsa.....

Mmaditaolane. Kea utlwa, ngwana me; kea utlwisisa ntjhananya. Ke hantle ngwana ka. (*Oa tswa.*) (*Senkatana o sala a thotse, a shebile ka pele ho yena, a nahana, a nto bua leha yena a sa elellwe hore o se a bua.*) E, ruri ho jwalo. Tshepo ke yona ntho e kgolo. Na toka e ka hlolwa ke bokgopo? Re batho, rea fokola, rea tlaila, re etsa diphoso ka mehla empa hoo ha se hore bokgopo bo ka hlola toka; le kgale. Kea tshepa ke bile kea dumela hore botle bo tla hlola ka mehla; mohlala tshepo ena e shanofatswang ke tla hloka matla a ho phela.

Tsholo. (*O kene Senkatana a sa bua mme a se ke a mo elellwa. Ha a qala ho bua Senkatana oa nyaroha.*) Toka ea

hlola qetellong, ngwana ka, empa hangata e ye eke e tla hlolwa. Toka e lwantshana jwalo le bokgopo. Bophelo ke tsietsi le bothata, ke ntwā e sa feleng ; o lwantsha hona le hwane, mme ha o qeta ho hlola, ho hlaha ho hong hape, jwalo-jwalo. Empa e nngwe ya dintwa tse kgolo ke ya ho lwantsha bokgopo, bokgopo bo pelong tsa rona, bokgopo bo sa feleng ; ke ntwā e tlohāng tsa-tsing la tswalo, e felang letsatsing la lefu. Ntwā ke bona bophelo, mohla matla a ho lwana a felang ke mohla bophelo bo felang.

Senkatana. (*Oa bososela*). Jwale, wena tau ya kgale, o tsebile jwang seo ke se nahanang ?

Tsholo. Ao, ha e le moo o se o bua o le mong jwale ka leqheku, mme o se o sa utlwe leha motho a kena, o re nka sitwa jwang ho utlwa ? Ba sa tla o bolaya habonolo he mohla ba ikemisetsang ho o bolaya !

Senkatana. Bo-mang ?

Tsholo. Bona ba etsang hore o nahane hakana tsa toka le bokgopo. Ngwana ka, ke ne ke tlile ke tliilo o eletsā, empa kea bona hore keletso ya ka ha e hlokahale. O monna, kamoo diketso tsa hao le mantsewe di o pakang kateng. O jere morwalo mahetleng a hao, ka nako tse ding o tla be o re na o ne o re pholosetsang ! Ke itse bophelo ke ntwā, mme ha o na le tshepo eo o qetang ho bua ka yona hona jwale ha ho kamoo o ke keng wa tswella kateng. Mme ke seo ke o lakaletsang sona : O lwane senna, o tiise, o jare morwalo wa hao mme o se ke wa dumela hore tshepo ya hao, tumelo ya hao, ya hore toka e tla hlola e fokotsehe.

Senkatana. Kea leboha ka keletso ya hao, ntate.

Tsholo. Ke hantle ngwana ka. O sale o hopola mantsewe ao. Rona ba bang re se re ikgopoletse ho bo-ntatarona moholo kwana.

Senkatana. O sa le motjha tjee ?

Tsholo. Ehe, hobane ke senne mona, ke qoqa le wena, ke sa le motjha ?

(*Ba tsheha mme lesela le theoha ha ba leba nnga monyako.*)

KAROLO YA BORARO

(*Ho kena diboni.*)

Seboni. Wena ya kgethileng tsela ya toka,
Wena ya tla mamela lentswe la hao,
Wena ya tla phetha seo o se kgolwang,
Bothata e tla ba ba hao ka mehla.

Moboni. Wena ya ikgethetseng toka lefatsheng,
Na oa tseba hore o ikgethetseng ?
O ikgethetse ho ba le dira.
Wena ya lakatsang ho bontsha ba heno lesedi,
O lakatsa ho kgopisa ba heno ka mehla.

Diboni ka bobedi. Wena ya ikgethetseng ho sebeletsa toka,
Tsela ea nyolosa, e nyolosa thaba ;
Oho, ngwaneso, hangata o tla lla,
Hangata o tla lakatsa ho dula fatshe,
Hangata o tla lakatsa ho phomola,
E, esita le hona ho kgutla, ho theosa.

LEBALA LA PELE

(*Bulane le mosadi wa hae ba dutse ka lapeng mme ba bua.*
Bulane o dutse hodima kutu ya sefate pela lebota ; Mmadie-
petsane, mosadi, o adile moseme pela lebota le shebaneng le leo
Bulane a dutseng pela lona.)

Mmadiepetsane. Jwale, ntate, o tsamaile jwang mosebetsing
ola oo re neng re bua ka wona ?

Bulane. Ke hona ke ntseng ke leka ho kopanya batlatsi ba
tla nthusu. Ke ba lebeletse hona jwale. Mosebetsi
o jwalo ha o phethwe ke motho a le mong, ho hlokahala
batlatsi.

Mmadiepetsane. Tseo rea di tseba. Empa ke hore nako
ena kaofela o ntse o dika-dika o re o batla batlatsi ? O
lenama hakaa kang mosebetsing oo ? He mesebe-
tsing e meng o hle o phakise ?

- Bulane.* Ke mesebetsi efe eo ke hleng ke phakise ho yona?
- Mmadiepetsane.* O batla ke be ke e bolele? Nke ke. Empa hona jwale ha ho ka thwe 'kgomo ke tsena, tsama o batla mosadi wa bobedi,' o ka tlola matjato!
- Bulane.* Banna, mosadi eo oa kula! Ke itse ke batla mosadi wa bobedi! Kea bona o etswa ke hona hobane ke hloka mosadi wa bobedi eo nka o bakisang ka yena ha hloho ya hao e sila. Ha e se ke simolle ke ipatlele!
- Mmadiepetsane.* Ke tsebile hore ke sona se pelong ya hao. Rona ba bang ha re robale, re sesa masiu re nahana maqheka ao re ka o hodisang ka wona, ra o etsa motho ya hlomphehang ke batho kaofela, motho ya nang le seriti, motho ya okametseng setjhaba sena se hloka modisa ya nepahetseng. Empa bakeng sa hore o re thuse, re lwane ntwana ena mmoho, ke moo o nahanang sethepu, ntho e sa tlo o thusa ka letho.....
- Bulane.* Ke mang ya nahanang sethepu? Ha ke re ke tena ke bua ka sona tjena ke hobane o nkeme kamorao. Hape ha se bile ha se hore o batla ho phahamisana nna, o mpa o batla hore ke tswelle pele ka morero o mobe ona hobane feela o hloile mma Senkatana. Le yena ha o tsebe hore na o mo hloetseng—feela hobane ntaae le ntatao ba ne ke ba qabana. O mpa o batla ho iphetetsa feela. Ke pelo ya hao e mpe.
- Mmadiepetsane.* Ehe, ha eba ho jwale ha o ntlohele keng ka tla ka iponela monna e mong ya ka lokisang taba ena e sa mpheng kgotso.....
- Bulane.* Ha e o fe kgotso jwang?
- Mmadiepetsane.* Wena o re ho monate ha motho o etelwa ke badimo ba hao mehla ena borokong, ba o laya hore o phethe seo ba o laelang sona ka ntle ho tika-tiko! Empa wena ke hona moo o ntseng o nwaloboloha teng! Jo nna nna wee! Ke hlokelang matla le ditokelo tsa bonna nka be ke iphethela mosebetsi ona? Ke hlokelang kgaitse e ka beng e thusana le nna jwale ka monna, e sa dika-dike jwale ka lekwala?
- Bulane.* Ke mang lekwala?

Mmadiepetsane. Ha o se lekwalala o emetseng ?

Bulane. Batho ba kenang baa ba ipitsitse na ?

Kantle. Beng ba mona ! Hoa kenwa na ?

Bulane. Kenang, ba heso !

Mmadiepetsane. (*Oa ema.*) Potlaka hle, ntate, potlaka.
(*Oa tswa ha banna ba kena.*)

Banna. Dumela he, mora Swe.yane.

Bulane. Dumelang, ba heso. Dulang fatshe hle. (*Ba dula : ba bang ba kotsama feela.*)

Ekaba le tsoha jwang he kajeno ?

E mong. Tjhe, rea tsoha, ngwaneso ; ha ho tse ngata tse ding, re ka utlwa ho wena ?

Bulane. Tjhe, le nna ke sa le teng. (*O thola motsotswana, o boela a bua.*) Kea bona hore re feletse mme ha ho sa hlokahala hore re nne re dika-dike. Nako ha e yo. Lea tseba kaofela hore na ke ka baka lang re leng mona. Le sa hopola hore re ne re nyakaletse jwang, re thabile hobane Senkatana a re lopolotse boimeng. Thabong ya rona re ile ra mmea setulong sa borena. E ne e le teboho ya rona. Re ne re sa tsebe hore ka teboho eo re sitelwa baholo-holo ba rona. Ba itlhalahisitse mme ba re bontshitse hore re fositse mme re lokela ho lokisa ditaba... Senkatana o tshwanela ho tloswa setulong!
(*Oa thola, oa ba sheba mme ka mora motsotswana o tswela pele.*)

Mohlomong le tla makala hore na keng ha ke bitsitse lona? Karabo ya ka moo ke hore ha lea kgethwa ke nna. Nna ke mpa ke phetha feela seo ke se laetsweng ponong ya ka. Ponong ya ka ke boleletswe seo ke tshawanetseng ho se etsa, ka ba ka bontshwa le bao e tla ba bathusi ba ka. Tsohle tsena ha se thato ya ka kapa lona. Ke thato ya badimo. (*Banna ba oma ka dihloho ha Bulane a kgaotsa a ba sheba.*) Mme ekaba ke mang ya ka etang thato ya badimo pele? Ke mang ya ka dika-dikang, a bolawa ke letswalo ha ba mo roma? Ya jwalo ke ya ipiletsang thohako ya badimo ka hobane a hana ho tsamaisa ditaba kamoo ho ratang bona kateng; ya jwalo ke ya ratang ho itimetsa ka matsoho a hae.

Mohlomong ba bang ba lona ba tla hana ho kena morerong ona. Ba tla etsa jwalo kea ba llela, empa nna ke tla tswela pele ka ho etsa seo ke se laetsweng leha eba ke le mong feela. (*Oa emisa mme ka mora motso-tswana o tswela pele hape.*)

Ba heso ke batla ho tseba ba emang le nna e sa le jwale. Ya hanang, ya hanang thomo ya badimo, ya ikutlwang hore a ka mpa a mamella kotlo ya bona ho e-na le ho phetha thomo ya bona, ya jwalo a hle a mpe a itlhahise hona jwale. (*Oa emisa, oa tswa mme o kgutla a nkile metsi a shebehang a le matsho ka sejaneng. Oa bea fatshe ka pele ho yena. O ina matsoho a hae metsing ao. Oa a ntsha, oa ba sheba.*) Ke tla kopa ba ikutlwang hore ba tla thusana le nna ho latela mohlala wa ka, ba ine matsoho a bona metsing ana. (*Kaofela ba ina matsoho a bona.*)

Kea leboha, ke thabela ho bona hore re sa le kaofela. Metsi ao le kentseng matsoho a lona ho wona a sebedit-swe ka taelo ya badimo mme ya kwenehang a se a kile a kenya matsoho a hae ho wona o tla ba madimabe le ho feta ha a ne a hanne ho tloha qalong. Ke lebohile, ba heso. Ke qetile jwale.....

E mong. Re qale ka ho etsang hona jwale ?

Bulane. Dipha nthong efe le efe di bonahala ha ntho eo e se e sebetsa. Sa rona ke ho sheba le ho hlokomela tsohle tse etsahalang, ho tshwaya diphoso. Ke tsona tseo e leng mashala jwanng ba naha, ke tsona tseo re loke-lang ho di butswela hore hlaha e tle e tsohe. E mong le e mong wa lona o lokela ho tshwaya diphoso tsa Senkatana mme a di hlalise mohla re kopaneng. Hona jwale re ka ikela kgotla. (*Ba ema ba tswa. Ho sala Bulane. Mosadi wa hae o kena hape.*)

Mmadiepetsane. O tsamaile jwang he ?

Bulane. Tjhe, re dumelane, re ntswe-leng.

Mmadiepetsane. He eka o batlile 'bo-o-kgotshe-o-la-pile-e'. Bano ha ba tshepahale. Ba ile ba hla ba du-mela o sa ba qophella ?

Bulane. Tjhe, hoo ha hoa ka ha hlokahala hobane ke ne ke se ke ile ka kopana le bona ka honngwe re e-so kopane.

Mmadiepetsane. O kgotsofetse hore dipelo tsa bona di hona morerong ona na? Na ha ba tlo o siya hara ditaba ha ho le hobe, ho le mahleke?

Bulane. Tjhe, ha ba ka ke; hobane ka nngwe nngwe ba sebe-tsa ba tshohile badimo, ba tshaba hore ba se ipiletse kga-lefo ya hodimo.

Mmadiepetsane. Jwang?

Bulane. Ho bona ke itse, ha ke etetswe ke badimo ba ile ba qolla mabitso a bona ba re e tla ba bona bathusi ba ka, le hore badimo ba itse ke ba tsebise jwalo.

Mmadiepetsane. Moo o entse bohlae ba nnete.

Bulane. Hape re ikanne hore re ke ke ra arohana ka ho ina matsoho a rona metsing ao. Hobane ke itse ya ka kwenehang ka mora mona tsa hae dikotlo ke tse ke keng tsa lekannngwa.

Mmadiepetsane. Kea utlwisisa, empa leha ho le jwalo o tshwanela ho potlaka, ha ho nako ya ho dika-dika. Tieho e ka tswala tahleho jwale. Ha o dieha mohlo-mong morero wa lona o ka tsejwa ke e mong, mme la fumanwa le e-so etse letho.

Bulane. Ra fumanwa jwang na?

Mmadiepetsane. Ha o nahane hore monna a ka loma mosadi wa hae tsebe mme eo a loma e mong hape ho fihlela ho tscba batho ba bangata?

Bulane. Eba ke sephoqo se sekaa kang monna eo!

Mmadiepetsane. Ke mang ya tsebang palo ya diphogo, ha-holo hara banna? Ke hona ha ke re le potlake nako e sa le teng.

Bulane. Tjhe, oa bolela. E-re ke tsamaye. Re lokela ho ya kgotla hona jwale. Taba di teng. Ke sa ile he.

(*Oa tswa.*)

Mmadiepetsane. Eke ba ka ka ba atleha. Re sa tla bona hore na mma Senkatana o tla fella kae! O tla theolwa setulong, ke nyollwe, a fetohle matlakala pela maoto a ka! Ke tla mo ruta!!! (*Lesela lea theoaha.*)

LEBALA LA BOBEDI

(*Ke kgotla. Ho dutswe ke banna, ho entswe sakana-lankope le sa tlalang hantle, le bulehile ka pele ho babohi. Hare ho lona, a shebane le babohi, ke Senkatana hodima setulo. Hoba lesela le phahame ho kena Bulane le ba habo. Ba dumedisa ba nto dula.*)

Senkatana. Ekaba tse ntjha ke dife kajeno moo ?

Monyohe. Ha di hlokahale mmusong ona wa hao, ntate.

Senkatana. Ekaba mohlomong tsa kajeno ke tse utlwahlang hantle.

Monyohe. Ke tsona tsa ka mehla : boloi, boshodu, jwalo-jwalo.

Senkatana. Tjhe, ba bitse re utlwe hore na ba reng.

(*Monyohe o hlaha monyako, o bitsa batho nme ho kena batho ba ka bang bahlano. Ba dumedisa morena.*)

Senkatana. (*Ho wa pele.*) Tsa hao ke dife, wena ntate.

Mohlouwa. Morena, ke tliho lla mona ka mantswe ao ke a buetsweng ke Mahleke. Mantswe a hae a se a mpeladitse ka nnete. Ke bona hore nka nna ka hlhelwa ke tsietsi. Mahleke o ne a tliho lla ho nna a re dikgomo tsa ka di mo senyeditse tshimong ya hae. Ha re se re batlisisa ra fumana hore ha se tsa ka. Empa a se ke a kgotsofala, a qetella ka hore mabele ao a tla itefa ka motho. Taba eo ha e mphe kgotso le hanyenyane.

Senkatana. O se a kile a etsang e sa le a bua jwalo ?

Mohlouwa. Tjhe, ha a e-so etse letho, ntate, empa ke batla hore a thijwe a e-so tswela pele ka morero wa hae.

Senkatana. O bona eka o tla o fenetha ?

Mohlouwa. E seng ho fenetha haholo kwana, empa ke bona eka a ka nna a mpetsa ka ditlhare. See molomo o se buang ke se seng se rerilwe se qetilwe ka pelong.

Senkatana. Empa ha se ka pelong se ka fetolwa, na le teng o sa tla tshaba ?

Mohlouwa. Se fetolwa jwang ?

Senkatana. Ka ho etsa hore monga pelo a lahle menahano e mebe, a sale ka e hlwekileng.

Mohlouwa. Tjhe, moo ha ke tsebe.

Senkatana. Re tla bua le yena a lahle menahano eo.

Mohlouwa. Oho, le mpe le phakise hobane mohlomong tieho ya lona e ka ntlhahisetsa tsietsi.

Masilo. Ya boi enwa motho! (*Banna ba tsheha.*)

Monyohe. E nngwe ke ena nyewe. Ema, Raseretsana.
(*Raseretsana oa ema.*)

Senkatana. Wena sa hao sello ke sefe?

Raseretsana. Nna ke tlilo lla ka motho ke enwa ya nqetelang poone masimong. (*O supa Lerata.*) Ke kgale ke bona hore poone ya ka ea fela, empa ke sa fumane shodu le e qetang. Kajeno ke mo tshwere hona teng.

Senkatana. Ho jwalo, Lerata?

Lerata. Tjhe, ke ne ke sa utswe. Ke ne ke feta tshimong ya hae, ka roba diqonyana feela.

Raseretsana. Motho wa lona a no bua nnete hle! O re diqonyana, athe ke qubuhadi eo le wena o neng o sa tsebe na o tla e jara kang.

Senkatana. Jwale, wena Lerata, na o ne o e kopile ho Raseretsana poone eo?

Lerata. Tjhe, ntate.

Senkatana. Na ke hantle hore motho a etse jwalo? Wena o ka rata ha batho bana ba mona ba ka fihla tshimong ya hao mme e mong le e mong a roba 'diqonyana'? O ka sala o na leng?

Lerata. Le letho, morena. Tjhe, kea bona ka nnete ke fositse.

Senkatana. O inyatse ho Raseretsana he.

Lerata. Mahlong a lona kaofela kea inyatsa ka nnete. Ke tla mo buseletsa poone e lekanang le yona eo.

Senkatana. Tjhe, re sa e utlwile ena taba. Monyohe, ke phetho ?

Monyohe. E mong o teng hape mona ya llang ka boshodu, feela ba mofuta o mong. O utsweditse mosadi. Ema, Motsamai.

(*Motsamai oa ema.*)

Masilo. Mosadi ke ntho, moo a ka utsuwang a sa rate ? O utswitswe ke mang he, monna moreneng ?

Motsamai. Monna o teng ya bitswang Moeketsi.

Masilo. O se o kile wa ikopanya le yena ho fumana boemo ba nnete ba ditaba ?

Motsamai. Tjhe.

Masilo. Etlare ha eba ke mosadi eo wa hao ya mo setseng morao ?

Motsamai. Ha ke kgolwe hore ho ka ba jwalo. Mosadi eo kea mo tseba kea mo tshepa.

Masilo. Tshepo ya hao o e bea feela ha eba o e bea hodima mosadi, hara dintho di le ngata hakana tsa ho tshepuwa.

Senkatana. Jwale ha e le moo a se a balehile, ha o mpe wa mo tela kapa wa ema ho fihlela a ikgutlisa ha eba a sa ntsane a tla ikgutlisa ?

Motsamai. Kwana yena ha ke sa mo hloka leha a ka ikgutlisa.

Senkatana. Ke hore leha a ipona phoso, leha a ka elellwa hore o ile a hlolwa ke moleko, o ke ke wa mo tshwarela ?

Motsamai. Ha ke bone, morena. Ha e sa le wa ka ya jwalo.

Senkatana. Mme o re o ne o mo rata ? Rato leo o reng o mo rata ka lona na le ke ke la etsa hore o mo tshwarela ?

Motsamai. Morena, phokojwe e seng e kile ya latswa nama ya nku ha e e tele, kgomo e seng e kile ya e-ja mabele tshimong e fulela masimong mehla ena. Ka hoo kea sitwa.

Masilo. Mme jwale ha o se o sa mmatlle o tlilo re hlodielang moo ?

Motsamai. Mosadi eo ke ne ke mo nyale hantle mme ha e le moo a ntshiya, ya mo nkang o lokela ho mpuseletsa seo e leng sa ka.

Masilo. Oa senyehelwa ha o siuwa ke ntho eo o seng o sa e batle ?

Motsamai. E, ha eba ntho eo o ne o e reke.

Masilo. O.....

Monyohe. Masilo, a ko ye butle hle, weso. O batla tefo ya ho baleha ha hae ka mosadi wa hao ?

Motsamai. E.

Monyohe. Empa ha re tsebe hore na monna eo o fela a balehile ka yena, kapa ke mosadi wa hao ya imanamisitseng ho yena. Re lokela ho tseba moo pele.

Senkatana. Monna eo o tla lokela ho hlaha mona. Feela le wena o sa halefile, Mokwena. Tsamaya o ke o tsi-tsiise maikutlo a hao mme o bone hore na o ke ke wa ba tshwarela. Ke phetho, Monyohe ?

Monyohe. Tjhe, di sa le teng morena.

Senkatana. Tsee tsa mona dinyewe ha di sa fela na! Mehla ena rea ahlola!

Maswabi. Keseo ke hlolang kese bolela kwana, ntate. Ho atile hore mona mmusong wa hao motho a ka etsa eng le eng mme a nna a fumana kahlolo e bobebe. Batho bana ba tlwaetse ho ahlolwa haholo moo ba fositseng teng.

Senkatana. Empa hoo na ho ba kenya tseleng e lokileng ? Se hlokahalang ke hore batho ba sokolohe mekgweng ya bona, moqosi a kopanngwe le moqosuwa, ba tshwarelane, ba utlwane hape. Kahlolo e shapang ka thupa feela e sa bontshe batho tsela ha e na thuso, yona.

Maswabi. Empa he hoja baqosi le baqosuwa ba nka ditaba jwale ka wena! Baqosi ba lla ka hore ha ba kgotsofatse hobane ba ba senyetsang ha ba otlwe haboima. Baqosuwa bona ba tswela pele ka merero ya bona ba sa tshoha letho, hobane ba tseba hore ha ba tlo otlwa, mme dinyewe di ntse di tswela pele, ha di fele. Jwale ?

Senkatana. Tlase botebong ba pelo tsa rona ho na le lebone le sa timeng, ho na le thotse esa shweng, e ntseng e ka mela neng le neng. Ho leka ho tsamaisa motho ka ntle ho lebone leo, ho mo shapa hore a kene tseleng, empa tsela eo e sa kgantshwa ka lebone leo, ke ho mo fetola kgomo. Empa ho tsosa thotse eo, ho etsa hore bone leo le kganye, le kgantshetse monga lona mme a bone phapang mahareng a bobele botle. . . . ho etsa jwalo ke ho ahlola ka kahlolo e boima haholo. Ha ho moahlodi ya fetang bone leo. Bone leo ke letswalo la e mong le e mong wa rona. Kahlolo ya nnete ke e hlakisisang kganya ya bone leo, e hodisang matla a thotse eo. E jwalo kahlolo e emelwa le ke letswalo la yena moahlodi, hobane le yena o tshwanetse ho kgotsofatsa tswalo la hae tabeng ya kahlolo.

Maswabi. Empa batho ba bang ha ba sa na matswalo, ho bona botle le bobele se e le ntho e le nngwe.

Senkatana. Tjhe, ba sa na le wona, feela a se a fokola hobane a sa fumane sebaka. Le bona ba lokelwa ke ho thuswa.

Maswabi. Tjhe ha re tsebe.

(Ho kena motho ya romilweng mme o fihla a sebela morena ho hong, oa tswa.)

Senkatana. Banna ba heso, ho fihlile molaetsa o reng ke batleha kapele ka heso ka mona. Le tla ntshwarela. Maswabi, tsoong le nkemetse. *(Oa tswa.)*

Maswabi. Tjhe, le se le ikutlwetse, banna ba heso. Ana re ne re bua kang?

Masilo. Re ne re bua ka dipuo tsa batho bao ho thweng ba lla, ha ba kgotsofatswe ke dikahlolo tsa morena.

Bulane. Le jwale ba bolela. Hona jwale o re ke tsona hore ere motho a o qetsetse poone ebe o otlwa ka hore a inyatse feela?

Monyohe. Jwale ha a ipone phoso mme le monga poone a mo tshwaretse, o ne o re ho etsweng?

Bulane. Shodu leno le ne le tshwanetse ho otlwa haboima le tle le bake.

Masilo. Ha le tlo baka ha le bone phoso ya lona la ba la inyatsa? Le hona monga poone o mo tshwaretse.

Bulane. Ha a mo tshwarela, o mpa a tshaba kgotla lena la morena.

Masilo. O tshabang eo wena o sa e tshabeng?

Bulane. Ee ke sa e tshabeng? O buang jwale?

Masilo. He ke mona wena o bua maikutlo a hao o sa tshabe letho. Ntho e mpe ke hobane o lekwal. O ne o sa bue ka pele ho morena keng? O emela hore a tsamaye pele keng?

Bulane. Tjhe, leha a le teng nka nna ka bua.

Monyohe. Masilo o buile. Ha se hantle ho emela hore motho a furalle e be hona motho wa lona a mo nyatsang.

Bulane. Ke re leha a ka tla hona jwale nka nna ka bua.

Masilo. (Oa tsheha.) Jo nna nna wee! Tjhe, hase hampe hobane oa kgutla hona jwale; re tla bona.

Bulane. Ka nnete... (ho kena moromuwa hape. O sebela Maswabi ho hong, mme o tswa hape.)

Maswabi. Morena o re a ke ke a kgutla. Mofumahadi mmae o tshwarehile haholo. Ke hampe.

Bulane. Ke hampe hore ditaba ebe di emiswa ke ho kula ha motho a le mong. Ke tsona ntho tseo re di nyatsang.

Maswabi. Bulane, na o ile wa belehwa kapa o wele hodimo?

Bulane. Ke potso e lebang kae eo? Ke utlwa eka e leba tlhapeng!

Maswabi. Ke botsa hobane ke utlwa o bua jwale ka motho ya sa tsebeng hore mma motho keng ho yena; motho ya sa tsebeng lerato le pakeng tsa ngwana le mmae...

Bulane. Empa ha o le morena.....

Masilo. Ha o le morena ha o sa le motho na? Ha o le morena ha o sa rata mmao? Ya jwalo morena setjhaba ha se mo hloke!

Bulane. Ke mang ya itseng morena a se ke a rata mmae ?

Masilo. Ekare a rata mmae yaba o ntse a dutse mona a ahlola dinyew: tsa bosawana, tse sa feleng, a mametse puo tsa batho bao e kang ke masea, empa mmae a le phateng tsa lefu, a mo hloka ?

(*Bulane oa thola. Monyohe oa bososela. Bulane oa mmona mme oa halefa.*)

Bulane. O qabolwa keng moo, Monyohe ?

Monyohe. Araba bo ! O tholetseng jwale. (*Banna ba tsheha.*)

Maswabi. Nna ke re re mpe re kwale lekgotla hoba ke mona le dikgeleke di feletswa. (*Banna ba tsheha mme lesela lea theoha.*)

LEBALA LA BORARO

(*Ke ka tlung jwale ka pele. Senkatana o na le mmae. Senkatana o dutse hodima kutuya sefate. Mmae o dutse hodima moseme haufi le lebota. Ho bonahala hore o ne a paqame, empa jwale o dutse mme o itshellehile ka lebota.*)

Senkatana. Mme o shebeha o kula haholo. Ho hana kae na ?

Mmaditaolane. Ngwana ka, ha ho simolla ke itse ke jwa ke hloho, empa jwale le yona ha ke sa e utlwa haholo. Ke utlwa eka ke tla tsekela mme ke se ke ka bona hantle ka nako efe le efe. Hape ho se ho kene le mokgathala jwale.

Senkatana. Kea kgolwa oo ke mokgathala wa ho kula, o tla iphetela ha o ka robala hantle le hloho ya o tlohela. Ke tla bona ngaka ka mona e ke e o etsetse moriana o nwe. Le nyoko kea kgolwa e ye be e ntse e le teng.

Mmaditaolane. Tjhe, ngwana ka. Mokgathala wa ka ke o mong. Ke hlola ke kula empa ke sa ikutlwe tjena. Hona jwale ke utlwa ke hlolohetswe ho hong ho ka mpang hoa nkuka, ha ntokolla, ha mphetisa mahlabeng ana : e seng mahlabeng feela, ha mphahamisa, ha etsa ke okamele mathata le mahloko a fatshe lena ; e

seng mathata feela, le yona menyaka. Ke hloka matla a ho mamella maswabi le thabo, matla a ho jara mahlohonolo le madimabe.

Senkatana. Mme, o buiswa ke ho kula hle! Matla ao o a hlokang o tla ba le wona hape ha o fola. O mpa o kula feela.

Mmaditaolane. Ngwana ka, ona mmele kgale o jara boima; kgale o lwantshana le mahloko-hloko a tshabehang ho feta bona bo ntshwereng. Empa kajeno kea bona hore matla a fedile ho wona, belo le fedile. Ke mpa ke llela wena ya tla sala a le mong kamorao. Na oa tshaba ho sala o le mong, o se na wa heno?

Senkatana. Ha ke tshabe, mme. Nka tshaba jwang ke se ngwana? Hona nka hloka ba heso jwang ke teetswe hare ke batho? Ha ho motho ya hlokang ba habo mona fatsheng lena, a ntse a teetswe hare ke batho ka hohle, ha feela yena e le motho wa nnete mme pelong ya hae a le kgotso.

Mmaditaolane. Ke tsebile hore o tla araba jwale ka monna ngwana ka. Empa o se le bale hore ho ntse ho le jwalo feela. Ha ho motho ya ka hlokang dira fatsheng lena a ntse a teetswe hare ke batho ka hohle, leha e bile e le motho wa nnete, leha pelong ya hae a tletse kgotso.

Senkatana. Mme, ha ho seo motho a ka se etsang ka dira. Ha di batla ho fedisa motho hoo ho ke ke ha thijwa. Ntho e nngwe feela eo motho a ke keng a lakatsa bophelo ha a se na yona: Kgotso. Kgotso ka pelong. Ha kgotso e le siyo ka pelong ya motho, kgotso e ba siyo lefatsheng, lefatshe le ba bosula, ha ho ntho e kgotso-fatsang motho esita leha a ka fuwa lefatshe lohle.

Mmaditaolane. O buile nnete, ngwana ka. O tiye tseleng eo o leng ho yona, o se ke wa ba wa kgeloswa ke letho. Ke tsela ya toka. E boima, empa ke yona feela e tshwanelang ba lakatsang kgotso eo o qetang ho bua ka yona, ke yona tsela eo ke tshelang hore o tla e fetisetse baneng ba hao. . . . Senkatana, ngwana ka, na oa tseba hore ho se ho tla sala wena feela ha ke se ke ile?

Na oa tseba hore ke wena feela ya ka etsang hore bitso la rona le nne le hopolwe lefatsheng leha rona beng ba lona re se re fetohile mebu feela ? Na ekaba ho ke ke ha eba molemo hore o leke ho iphumanela ya tla o hlokomela ha ke ile, ya tla fetoha wa heno, eo o tlang ho phedisa lebitso la rona le yena ?

(Oa thola, o sheba Senkatana ka mahlo a lebeleletseng karabo. Empa ha e yo. O tswela pele hape.) Mohlomong ha o e-so utlwe, puo e teng e reng oa ikgantsha, o nyonya batho hobane ke mona le ho nyala ha o nyale, athe o le morena ! O nahane ntho tsena hle, ngwana ka.

Senkatana. Ke utlwile, mme, ke tla di nahana.

Mmaditaolane. Ke hantle ngwana ka. Ke sa ke ke ya kantle. *(Oa ema ka bothata mme o leba monyako a hlotsa. Oa tswa, o siya Senkatana a dutse fatshe a nahana. O bua ka pelo. Ka mora metsotso e se mekae ho kena Maswabi. Empa Senkatana ha a mo elellwe.)*

Maswabi. Morena . . . *(Senkatana oa nyaroha.)* Ntshwarele he, ntate, ha e le mona ke o tshositse.

Senkatana. Tjhe, ha se letho, Maswabi. O ne o reng ?

Maswabi. Morena, molaetsa o fihlile ho rona mme re ile ra kwala kgotla. Ke tlilo tla bona hore na mokudi o jwang.

Senkatana. Ha o mo shebile ha a bonahale a kula haholo. Le nna ha ke mmona letswalo la ka le ile la kokobela. Empa o bua jwale ka motho ya kgathetseng pelong, moyeng, ya batlang phomolo ya nnete.

Maswabi. Ke hampe hobane ha moya o se o kgathetse, leha mmele o sa na le matla ha ho seo o ka se etsang. Mme ke hampe hobane ba bang ha ba tlo utlwisisa, ha esita ba sa tseba hore na bohloko bo jwang.

Senkatana. O bolela bafe ?

Maswabi. Hoba o tsamaye ho ile ha hlaha kgangnyana. Ho ne ho e-na le ba llang ka hore ditaba tsa mmuso ha dia tshwanela ho busetswa morao hobane ho e-na le motho ya kulang. Ba ne ba dumellana le wona

monyenyetsi o llang ka hore ha o ahlole ka toka, o iketsetsa kamoo ho ratang wena feela.

Senkatana. A ba ne ba rata hore ke dule ke re kea ahlole empa ke sa mamela letho, mehopolo ya ka e le ho mme? Hoo ke thetso feela, ha se ho ahlole. A batho bana ha ba na bo-mma bona, a ha ba tsebe seo mma motho le leng sona pelong ya ngwana hae? A ha ba tsebe lerato le tlamahanyang ngwana le mmae?

Maswabi. Morena, ha se hore ha ba tsebe. Emong le e mong wa rona ya phetseng nakonyana le mmae oa tseba. Empa e le feela hobane moya o mobe o ya o tota. Hona jwale ho se ho utlwahala hore o nyonya batho, wena.

Senkatana. Ke ba nyonya jwang?

Maswabi. Ho thwe hoja ha o ba nyonye, hoja ha o ipone o ba okametse, o ba feta, o ka be o se o nyetse.

Senkatana. Ehe. Mme o qeta ho bua ka hona hona jwale. Empa yena o ne a bua jwale ka motho ya lakatsang ho tseba hore lebitso la ntlo ya hae le tla nne le phele ho ya pele.

Maswabi. Mohlomong le yena o se a utlwile polelo ena. Empa dintho tse mpe tsena kaofela di etswa ke moya o mobe ona o ntseng o jalwa ka boomo. Ha o sa eme wa shebana le taba ena ka mahlo a mabedi, diholo di sa tla.

Senkatana. Mathata a borena le puso, ho kunutwa, ho rerwa, ho kula ha mme! Ho nahana tsa lenyalo... Maswabi, ntho tsena ke merwalo e imelang moya wa motho, ea roba, ea bolaya. E tepeletsa motho, e mo monya matla a sale a sitwa ho itwanela. Jwale ke tshwanetse le ho nahana lenyalo! Kea sitwa. Maswabi, o ke o lore o hateletswe ke ntho e boima, o tshwerwe ke ntho e matla mme o sitwa ho lwana kapa ho baleha, o eme nnqa e le nngwe feela ho fihlela se tlang ho wena se bile se fihla se o bolaya? O ke o be le toro e jwalo?

Maswabi. E, ntate.

Senkatana. Ho jwalo feela, ke ikutlwa ke fihlile moo taba di leng jwalo. Moya wa ka o imetswe ke morwalo. (Oa thola, ka mora motsotswana oa bua.) Maswabi, a re tsamaye, re se ke ra ikwalla mona tjena. (Ba tswa.)

KAROLO YA BONE

(*Ho kena diboni.*)

Moboni. Tiisetsa, ngwaneso, tiisetsa mathateng ;
Wa hao moputso ha se wa kajeno,
Wa hao moputso ha se wa mona ;
Mona oa nyefolwa, mona oa songwa,
Tiisetsa feela weso, tiisetsa !
Se lelalle hodimo, se hetle hle !
Ha o lelala o tla nyahama pelo,
Moepa o sa le moholo haholo,
Ka pele ho moepa ke dilomo-lomo !
Hlwa feela hle, o tla fihla
Ha feela tshepo e le teng. ,

Seboni. Se hetle hle, o tla nyahama pelo ;
O se o tseba mathata a kamorao,
O se o nahana hore o hlwele haholo !
Oho se hetle hle, se hetle,
O tla fumana eka o ntse o papala.
Sheba fatshe feela hle, e-ba le tshepo.
Tshepo, ngwaneso, e-ba le tshepo ka mehla.

LEBALA LA PELE

(*Ka tlung ha Bulane. Banna ba habo Bulane ba teng
kaofela mme ba dutse fatshe. Ka pele ho bona ho dutse yena
Bulane mme ba dutse ba shebile yena.*)

Bulane. Ba heso, e se e le nako re qadile mosebetsi wa rona
mme hoa re lokela hore re bone hore na ditaba di eme
jwang, le hore mosebetsing wa rona re tswetsetse jwang.
Nna banna ba bangata bao ke buileng le bona ke fumane
ba dumellana le nua ka hore ditaba tsa setjhaba ha
di tsamaiswe ka toka. Ba lla ka dikahlolo tsena tseo
ekang tsa masea, tsa mantlwantlwane mme ba bona
jwale ka ha ke ba bolella hore setjhaba se ya timelong
ha dintho tsena di ntse di tswela pele....

Hlabakwane. Jwang ?

Bulane. O re jwang jwale ka ha eka ha o kgolwe ?

Hlabakwane. Tjhe, ke re o hlalose re tle re bone hore na o fela o ba file mabaka a nnete a kgodisang. (*Ba bang ba tsheha.*)

Bulane. Hobane ha dintho tsena di ntse di tswela pele setjhaba se tla senyeha, se tla tlala bokgopo, se tlole melao ya baholo-holo ba rona, melao e ke keng ya tlolwa feela mme sa se ke sa otlwa ke badimo ka kotlo ya nnete e boima. Ha setjhaba se tlole melao jwale ka kgomo e kenang masimong, a re ka re se na le modisa ? Ha re sa se pholose re tla timela le sona.

Hlabakwane. Tjhe, efela o buile tsona, weso ! O ka itholela jwale.

Marailane. Ekaba wena Hlabakwane o buile difeng tse hlileng di kgodisang, ha o botsa ba bang tjee ?

Hlabakwane. Ha o phete tsa hao pele keng, ke tle ke qetele ?

Marailane. Ho tla qetela wena hobaneng ?

Hlabakwane. Jo nna wee ! Bo-Marailane ha ba sa tseba hore seo banna ba se nahanang se tla pele ho se nahanwang ke basadi. Hape ho qetellwa ka tsa methepa ha eba ha o tsebe. Bua, monna, o tswe o utlwa hore na ke itseng ho bo-kgomohadi.

Marailane. Nna ke hlile ka re Senkatana le mmae ke baloi, le kgodumodumo e ne e ntse e le phoofolo ya boloi ba bona ! Ha e ne e se sebopuwa sa bona mma Senkatana yena e ka be e mo tloheletseng ha e metsa batho ? Sea lee lona le nkile kae matla a ho ya moo banna ba neng ba iphara ho e-na le hore ba ye ? Ke phoofolo ya bona, ke ntho ena a tsebileng ho e hlola tjena.

Hlabakwane. Ka o tlatsa hona moo, weso ! Utlwa na ka reng methepeng ! Ka re batho bana ke baloi, bona kamoo mora a ratang mmae kateng ! Ha a sa batla le ho nyala mme o bea mohlala o mobe o tla timetsa setjhaba, hobane ha bahlankana ba se ba mo etsisa baradi

ba bona ba tla phelelang ha ba sa phelele banna ?
Setjhaba se tla hola jwang ?

Marailane. Oa bua hona moo !

Hlabakwane. Le ne le nkgethelang ha e se ho bua hoo ?
Utlwa, wena. Ka re hape, hoa utlwahala hore basadi
ba tla nyediseha ke taba ena, ba tla lahlehelwa ke matla
a bona . . .

Marailane. Matla afeng na ?

Hlabakwane. Jo nna wee ! O sa le lsea wena ha eba ha o
e-so dumellane le monna ka puo, empa ka le hlahlamang
a tsohe a se puong eo hobane thatohatsi e mo hlotia.
(*Banna ba tsheha kaofela.*) Ke wona matla ao ke neng
ke bua ka wona. A ka ba teng ha banna ba se ba sa
ikgathatse ka lenyalo ?

Bulane. Lona ba bang ekaba le sa na le seo le ka re bolellang
sona ?

Marailane. Ha mosebetsi wa bona e ne e le ho re tlatsa,
ekaba ba sa na le tse ntjha ? (*Hlabakwane oa bososela.*)

Bulane. O qabolwa keng jwale, Hlabakwane ?

Hlabakwane. Le phakile la nkenanong ke eso qete.
Yare moo ke buang nnete hlotshwaneng se seng, ka nyatswa
ke mosadi e mong. Le ho re mosadi ke mpa ke rialo. E ne e
le setsohatsana se seng se le maswebe-swebe, menepe-nepe,
ntho e seng e le mobu feela ; he, empa e tsebang ho phoqa
ntho ! E ntse e re : “ M ! O nahana hore bo loketse
wena feela he borena hoo ? ” “ Wa tla wa bo boledisa
boloi e seng ke wena ya bo tsebang ? ”

Marailane. Wa thola feela ?

Hlabakwane. Ke ne nka thola feela ? Ka re feela : “ Ao,
wena o se o itjhweletse, o se o le mobu, ha o sa utlwisisa
hore na re bua kang ! ” Hei, ba qhalana ke ditsheho sa
ba sa tswa se swabile !

Bulane. Tjhe, ha ho pelaelo hore mosebetsi o ntse o atleha ;
pelo tsa batho di ntse di fetoha. Re tshwanetse ho itokisetse
ho loma ha nako e fihla. Tjhe, kea kgolwa ha

ho tse ding, beso. Re qetile jwale. (*Ba ema mme ba tswa. Bulane o kgutla monyako, o ema hara ntilo, a maketse. Oa dula, oa ema, o leba kwana le kwana ka tlung.*)

Keng ena eo ke e etsang? Ke jewa keng? Ke ikenyetsang tshotso dinaleng? A bomadimabe ba ka! Ke laba-labela borena, maikutlo a ka a ho bona, kea bo batla, ke beile maikutlo a ka ho bona. Ke tsamaya jwale ka noha e seng e ikemiseditse ho loma, ho bolaya. Empa ha ke qetile? Ha ke qetile ke tla etsang? Ha nka dula setulo sa Senkatana teng ke tla etsang? Tseo ha di yo mehopolong ya ka; ke nahana setulo feela, jwale ka ha eka tsohle di phethehile ha ke le setulong! Hona ekaba sona ke tla se fumana? Ekaba batho ba tla bona ke se loketse jwale ka Senkatana. Senkatana ke morena kantle, ke morena kahare, ke morena setulong sa borena, e tla nne e be morena leha a se theohile. O tletse kgotso, mosa, molemo le lerato. O na le mahlo, o na le tjheseho, o na le tshepo. Nna? Ke eng pela hae? Ke eng mahlong a batho moo nka tshepang hore ba ka nkgethela borena? Ha ba sa nkgethe. . . . (*Oa nyaroha.*) Le kgale, ha kea tshwanela ho mmolaya. (*Ho kena mosadi.*)

Mmadiepetsane. Keng, wena, o ntse o lora o reng?

Bulane. Ke lora? Ha ke lore. O bua le nna jwalo?

Mmadiepetsane. O ntse o sa ikutlwelwe ha o phofa tjee?

Bulane. Mohatsa ka, ha ke phofe. Letswalo la ka lea ntshwenya jwale ha dintho di atamela moo re batlang. . .

Mmadiepetsane. (*O mo shebile ka mahlong.*) Oa tshaba, o boi, o jewa ke bokwala. . . .

Bulane. Ha o utlwisise. Taba ya pele, ha ke tsebe hore na hona o ho etsetsang? Senkatana borena bo mo loketse. . . .

Mmadiepetsane. Mme o ne o ntse o thesa batho o re ha boa mo lokela! Ba tla reng batho bao ha ba utlwa o kweneha? Ba ya o bolela ho morena.

Bulane. Ke wena ya ntshutuleditseng tabeng ena hobane feela ba heno ba ne ba hloyane le ba habo, o batla ho iphetetsa.....

Mmadiepetsane. Tseo batho ha ba di tsebe. Ba tseba tsa hao. Nna ha ba e-so nkutlwe ke bua Senkatana hampe. Wena o qetwa ke bokwala feela.....

Bulane. Ha se bokwala, jwale ka hao bolela. Letswalo la ka le hana ho ntumella hore ke etse ketso e mpe eo. Ha re bolaile Senkatana ke tseba jwang hore batho ba tla kgethela nna borena bakeng sa hae ?

Mmadiepetsane. Ha ke kgathale hore na ba kgetha mang ! Ba ne baka nna ba o kgetha, empa kamoo o tshohileng kateng le nna ke bona hore ba ke ke ba o kgetha.

Bulane. Wena kea bona oa phoqa. Empa ho bolela nnete, ha ke bone thuso ya ho bolaya Senkatana. Ke ketso e sa tlo re tlišetsa letho ha e se ditsietsi feela. Ha ke bone ho e-na le motho eo e tla mo thusa.

Mmadiepetsane. Ba bang ha ba nahane jwalo.

Bulane. Wena o buiswa ke hobane o batla ho iphetetsa feela. Ke phetho. Mme ha o rata hakale ho iphetetsa ha o tsamaele kapele keng ho e-na le hore o sirele ka nna !

Mmadiepetsane. Lekwala towel ! (*Bulane oa mo kgorohela, o mo otlal ka phama lerameng, o bile o mo lahla fatshe. Mosadi oa dula, o itshwara lerama mme o bua ka lentswe le phahameng, a tletse kgalefo a bile a rata ho lla.*) Ke tla itshireletsa ka wena ho fihlela o e-shwa, empa morero wa ka wona o tla o phetha leha o sa rate ! Ha o sa tswelle pele wena, re tla o bolela ho Senkatana mme o tla shwa ! Ha ho sa shwe Senkatana ho shwa wena ! Ikgethele he ! (*Bulane o tshoha hoo a bileng a sitwang ho ema. O dula fatshe. Mosadi o tsheha hamonate.*) Kgetha bo !

Bulane. Tjhe, ha oa .... ha oa nkutlwa .... ha .. ntle. Ke ne .. ke ne .. ke sa re ha ke sa le morerong. Ke .. Ke ntse ke le ho wona.

Mmadiepetsane. Ke tsebile hore lekwala le ke ke la shebana le lefu jwale ka monna. Ho lokile. Empa ho tloha kajeno o tsebe ntho e le nngwe feela ha nka utlwa feela, kapa ka clelwa hore o se o nyehlisa, hore tjheseho ya hao ea fokola, nke ke be ka hlola ke qea-qea, ke tla o bolela. Oa utlwa he ?

Bulane. E.

(Mmadiepetsane oa tsheha mme Bulane o shebeha a swabile, a tadimile ka pele ho yena. Ho sa le jwalo lese-la lea theoaha.)

LEBALA LA BOBEDI

(Monyohe, Maswabi le Masilo ba dutse ba qoqa kantle.)

Monyohe. Ke bone morena hona jwale ha ke e-tla kwano. Ke makaditswe ke sefahleho sa hae. Se ntshositse ka nnete.

Masilo. Tjhe, ha eba o bolela hoo ke ho tshwaileng maobane, kea dumela.

Monyohe. O bonenng, Masilo ?

Masilo. Ke tshwaile hore sefahlehong sa hae e se e ka motho ya hodileng haholo. Ke ntho e neng e ntse e le siyo kgwedding tse fetileng.

Maswabi. Ke nnete ha ho thwe motho hloho e ka ba putswa ka bosiu bo le bong ha feela a le hara mathata. Le morena o hara mathata a maholo, jwale ka ha le lona le tseba.

Masilo. Taba ena ya thero e ntse e hola, kea bona. Ke kopane le mosadi-moholo e mong a halefile haholo. Ha ke mo botsa molato a ba a sitwa ho araba ke kgalefo. O re Hlabakwane o ne a bua le basadi a leka ho ba kenya moya o mobe hore ba be ka hlakoreng la dira tsa morena.

Monyohe. Ha se hara basadi feela moo dira di jalang moya oo. Le hara banna. Maobane ke ne ke sebelwa ke monna e mong se neng se buuwa ke Marailane ho bona.

Maswabi. Kotsi e kgolo e shebaneng le morena.

Masilo. Na ha a e bone? Kapa o tshohile?

Maswabi. Oa e tseba. Ke se ke ile ka mo eletsa hore a ye le dingakeng di laole, me kaofela di bua ntho e le nngwe.

Masilo. Ao! Di ne di ke ke tsa tlohela ho mmolella hore oa kunutwa, di hlola di utlwa batho ba kang bo-Bulane ba phofaka mona. Empa jwale ha a tiye, a lwana jwale ka monna, kapa o boi?

Monyohe. Wena Masilo oa be o ntse o bua jwale ka motho ya theohang hodimo keng? A ka lwantsha kgodumodumo a e hlola a tla tshaba mafeela aa?

Maswabi. Tjhe, ha se boi. Kotsi e shebaneng le yena ke e fetang ya kgodumodumo.

Masilo. Le letho! Ha ho bile ha ho kotsi e ka fetang eno!

Maswabi. Ke yona ena he. Ho lehlohonolo ya etsang seo a tsebang hore se nepahetse, hobane o tseba ho se etsa a matlafetse le ho feta, ho tloha qalong ya mosebetsi wa hae. Ho madimabe ya sitwang ho ikgodisa hantle, ya belaelang hore seo a se etsang mohlomong ha se toka, hobane yona pelaelo eo ke rumo le thusang sera sa hae, rumo le mo fokodisang a e-so qale le ho qala!

Masilo. Ha ke utlwisise hantle seo o se bolelang.

Maswabi. Ke rialo hobane, ha morena a bolaya kgodumodumo o ne a tseba seo a tshwanetseng ho se etsa, a tseba hore o nepile, a sa qea-qea, ka hoo a itela ka pelo e tshweu. (*Oa thola-thola.*)

Masilo. Ke sa mametse.

Maswabi. Empa kajeno ha ho bile ha ho jwalo. Kajeno o tseba hore mosebetsi wa hae ke ho leka ho lwantshana le bokgopo bo leng hara setjhaba. Ke yona kgodumodumo e ntjha, e matla ho feta ya pele hobane e patile hloho ya yona, e kene pelong tsa batho moo a sitwang ho e fihlela hantle!

Masilo. Ha a bolaye bohle ba bonahatsang hore ba na le bokgopo bo jwalo pelong tsa bona! (*Monyohe oa tshaha.*)

Maswabi. Oa swaswa, Masilo! A ke se qete setjhaba kaofela! A tie a re o ne a se pholotsang mpeng ya kgodumodumo? Jwale ka mohla monene o ntse a tlamehile ho re lopolla ho sera sena se leng dipelong tsa rona bohle. Kea tseba hore o itokiseditse mosebetsi oo.

Masilo le Monyohe. Jwale bothata bo kae?

Maswabi. Bothata ke hobane ha re mo dumelle! Rea mo rera, re batla ho mo fedisa. Ka baka lena oa makala le yena hore na ekaba seo a itokiseditseng sona ke se lokileng kapa tjhe. O sitwa ke hona ho shebana le mosebetsi wa hae ka matla a hae wohle.

Monyohe. Jwale le mmae oa kula.

Maswabi. Ke eo ntho e nngwe e mo monyang matla. O hara mahlomola ka ho kula ha mmae, hobane o rata mmae ka lerato la nnete. Ha mmae a ka hlokahala o tla sala a le mong to!

Masilo. Keng a sa nyaleng a iphumanela ba bang ba habo! Ana hle ho thwe le kgomo ea kopanya!

Maswabi. Ke nnete le mmae o se a ile a bua ka hona, leha yena a ne a inahanela ditloholo. Empa morena ha a nahane ditloholo feela o bona kotsi e kapele ha a nyala. Na ha se nnete hore ya nyalang ke ya inang letsoho la hae bodibeng, ya sa tsebeng na o tla inola tlhapi kapa fito?

Masilo. Ha ho hobe hakalo hle, Maswabi. Wena o tla tshabisa batho ho nyala. Mosadi, monna, rea mmona re e-so mo kgethe, ha re phosomele feela.

Maswabi. Tjhe, leha ho le jwalo ke taba e batlang motho ya sa tshwenyeheng mohopolong, ya phelang hantle, ya nang le nako; e, ya nang le wona matla a ho kgetha. Morena ha a na tsona tsena.

Monyohe. Kamoo ke bonang kateng morena o tlamehile ho kgetha.....

Masilo. O nepile, Monyohe. O tlamehile ho kgetha mosadi.....

Monyohe. Tjhe bo, Masilo, ke ne ke sa bue ka ho kgetha mosadi. Ha morena a sa timetse dira tsa hae, ho tla timela yena mme ha a timela le setjhaba se tla timela!

Maswabi. Ho jwalo, Monyohe. Empa morena o re ha batho ba sa mmatle ba tla mmolaya, ha ba mmatla ba tla mo hlokomela. Hape o na le tumelo ya hore toka le botle di ke ke tsa hlolwa. Ka mehla ha ke bua le yena ke re kea mo eletsa, re fihla hona mona mme a qetelle ka mantswe ao qheku lane le neng le hlokahale le neng le a bue ho yena ha a qala puso ya hae.

Masilo. Leqheku leo kea le hopola, empa le ne le bue eng eo morena a sitwang ho e lebala?

Maswabi. 'O lwane senna, o tiise, o jare morwalo wa hao mme o se ke wa dumela hore tshepo ya hao, tumelo ya hao ya hore toka e tla hlola e fokotsehe.'

Masilo. Taba tsena di boima, dia nkimela. Ha re di tloheleng, banna. Di ka hlantsha batho.

Monyohe. O nepile moo, Masilo.

Maswabi. Ho jwalo. Empa ha esita rona ba seng tsietsing ya hae re sitwa ho di nahana halelele feela, ekaba mahetleng a hae di jwang? (*O sisinya hloho.*) Ka nako e nngwe bophelo bo boima e le ka nnete-nete! (*Ba sa shebile ka pele ho bona, lesela lea theoha.*)

LEBALA LA BORARO

(*Senkatana o tjhaketse mmae ya ntseng a kula. Mmae o dutse pela lebota hodima moseme. Senkatana o dutse hodi-ma kutu ya sefate.*)

Senkatana. Le tsoha jwang kajeno he, mme?

Mmaditaolane. E ntse e le oona mokgathala wa maoba le maobeng, ngwana ka. Ona o tjena ha se o ka kga-thollwang ke phomolo e ka kwano ho lebitla. Rona re se re le ba ileng. Empa keng ha o shebeha o kga-thatsehile hakale-kale?

Senkatana. Ke boima ba morwalo wa borena.

Mmaditaolane. Boima kgale o bo jere, na o qala ho bo elellwa matsatsing ana? Keng ha fahleho sa hao se fetohile tjena? Se ka mpatela hle, ngwana ka, kea o kopa!

Senkatana. (*Ka boswaswi.*) Mohlomong ke hona bo finyellang mahetleng a ka.

Mmaditaolane. Bua hantle, ngwana ka, molato keng?

Senkatana. (*A ntse a bososela.*) Mohlomong ke ho kula ha hao mme! (*Oa thola-thola mme ka mora motso-tswana o ilohela ho swaswa, o sheba mmae mme o bua a tiile.*) Mme, kea lohotha, moya wa ka ha o tsebe phomolo. Ke hara ntwana, ke leka ho lwantshana le bobetjhabeng sa rona, empa ba bang ba nyatsana le tokiso eo, mme ba tlatsa moya wa hore ke hlouwe setjhabeng!

Mmaditaolane. Ba jwalo ba lokela ho tshwarwa ba bolawe hore o phele, o phelele setjhaba, o tsebe ho lokisa.

Senkatana. E, hoa utlwahala, mme. Empa. . . (*Oa ema.*)

Mmaditaolane. Empa eng?

Senkatana. Empa na ke hantle ho bolaya batho hobane ba sa dumellane le nna? Na ke toka? Ke re ke lwanela toka, ke batla ho fedisa bokgopo. E tla be e le bona bokgopo ho ba fedisa hobane ba sa dumellane le nna. Nka lwantsha bobetjwang le nna ke ntse ke bo etsa? Na ke lokela ho etsa bokgopo hobane kotsi e shebane le nna? Tjhe. Toka ho ya dumelang ho yona e lokela ho emelwa leha e tlisetsa moemedi wa yona lefu; hobane ho shwa yena, toka e ho yena ha e shwe. Ka boitelo ba hae o e fa matla, e tla phela ke hona. Ho bolaya ba sa dumellaneng le nna ke ho bontsha hore kea ba tshaba, hore ke tshaba bokgopo boo ba bo emelang. Ha ke bo tshabe le hanyenyane feela! Nke ke ka silafatsa matsoho a ka! Ha ke ba bolaya ke tla be ke shwele; ke tla be ke bolaile moya wa ka, ke tla be ke fedisitse matla a ho lwantsha bobetjwang; ke tla be ke bolaile toka, ke ipolaile!

Mmaditaolane. Empa ha ba o bolaya, o tla shwa le tsohle tseo o di emelang. . . .

Senkatana. Tseo ke di emelang ha se tse ka shwang, mme. Di ke ke tsa e-shwa le kgale, ha ho ya ka di bolayang. Bobe bo ke ke ba hlola botle le kgale!

Mmaditaolane. Ha o e-shwa oa tseba setjhaba sena se ka kena tlokotsing ya ho buswa ke batlatlapi. Ho ka tsoha dintwa, ha tshollwa madi, kgotso ya hlokahala?

Senkatana. E, kea tseba, mme.

Mmaditaolane. Jwale ha e le moo o itumella hore o bolawe, o siye setjhaba tlokotsing e jwalo, o ne o se pholose-tsang? O ne o sa mpe wa nyakalla o le mong keng? O ne o se pholosa hore o tle o se kenye tlokotsing e tjee, e fetang le eo o se pholositseng ho yona? Na o ka ba sehloho hakalo, ngwana ka? Ha ke kgolwe, ha ke o tsebe o le jwalo! Imamele hle, ngwana ka, imamedisise pele. Ha o imametse o etse seo pelo ya hao e reng se nepahetse! (*Senkatana o sheba ka pele ho yena, o ithiba mahlo, oa lla.*)

Senkatana. A bomadimabe ba ka wee! Ekaba ke ne ke beelwang hore ke tle ke shebane le mahlomola a tjee! A ekaba badimo ba heso ba mphuralleletseng? Ke entseng hore ke tle ke be hara mathata a makale? A ke ne ke tswallwa hore ke be tlokotsing ka mehla, ke shebane le mathata a tjee? A nna ha ho ya ka nthang, ya ka emang le nna tlokotsing ena?

Mmaditaolane. Ngwana ka, leha matla a se a le siyo ho nna, ke ntse ke eme le wena. Ke o bontshitse kotsi e nngwe! Tsamaya o e nahane. Ha o e nahanne, letswalo la hao le o eletsa, o le mamele hobane bothateng bofe kapa bofe ha ho mothusi ya ka fetang eo. O se lebale seo le ka mohla. (*Senkatana o ya ho mmae, o fihla a mo nehela letsoho.*)

Senkatana. Mme kea leboha. Nke ke ka lebala mantswe ao le ka mohla o le mong.

(*A sa mo tshwere jwalo ka letsoho lesela lea theoha.*)

KAROLO YA BOHLANO

(*Ho kena diboni.*)

Moboni. Oho, mojadi, jala kapele hle !
Ha matla a sa le teng
Lema tema ya hao kapele,
Lema kapele, nako ha e yo.
Hobane hosasa serame ke seo !

Seboni. Setsomi, tsoma kapele hle !
Ha mesifa e sa dumela,
Ha letshweya le sa le siyo,
Ha mahlo a sa bona,
Ha lerumo le sa le bohale
Oho, tsoma haholo hle ! Tsoma ! !
Hobane hosasa o tla robeha,
Hosasa o tla hloleha ho matha,
Hosasa letshweya le tla ba lengata.

Moboni. Le wena, modisa wa dinku,
Di dise hantle, di rute hle,
Di rute ho aloha, di rute ho oroha,
Di rute tsohle tse hlokahalang,
Di tle di hopole dithuto tsa hao
Hosasa di tla ikalosa.
Hosasa o tla be o le siyo.
Hopola hore belo lea fela,
Belo lea fela, thota e sale !

LEBALA LA PELE

(*Ka tlung ya Bulane. Banna ba thusanang le yena ba se ba fihlile nme ba bua, ba goqa.*)

Hlabakwane. Re ne re ka nna ra thuseha, empa e seng ka mokgwa o tjena. Hona jwale ke bona hore le tsipa-sehole mosebetsi oo re o filweng ke badimo e ne e ka nna ya o phetha.

Marailane. O bolela hore re thusitswe keng he ?

Hlabakwane. Hana wena ditaba ha o tsebe ho di shebisisa hantle, o hloka kelello ya ho utlwisisa seo diketsahalo di se supang !

Marailane. Se ka phoqa, bua hantle re utlwe hle !

Hlabakwane. Ha o tsebe hore na ho etsahetseng matsatsing aa ?

Marailane. Kae ?

Hlabakwane. Fatshe mona. Tsa hodimo o ka di tseba jwang ?

Marailane. O bolela mabapi leng ?

Hlabakwane. Mabapi leng ? Ha o tsebe hore na re kopantswe keng moo ? Kapa o re Bulane o o memetse ho tla qamota feela moo ? Ke hobane batho ba lona ba sa ka ba shebana le mosebetsi o moholo wa ho fetola dipelo tsa batho.

Marailane. Ke ne ke thusa le nna.

Hlabakwane. Mothusi wa bosawana ya sa tsebenng le tse etsahetseng hona jwale, leha di amana le seo a neng a thusa hore se etsahale !

Marailane. Oh, ekaba o bolela ho hlokahala ha mofumahadi mma morena.

Hlabakwane. Ke bolela hona. Ho wena kea bona ha se bile ha se taba e kgolo ha e le moo o batla hore o be o e hopotswe.

Marailane. Ke taba e kgolo. Mang le mang oa tseba ho entse hore morena a hlire haholo moyeng hoo batho ba bangata ba nahanang hore a ka nna a hlanya kapa a kula, a shwa le yena.

Hlabakwane. Ha o bone hore taba eo e thusana le morero wa rona wena ?

Marailane. Tjhe, ha ke bone e thusana le morero wa rona. Ho bolela nnete, nna nka re ke taba e hlahang morero wa rona kapele.

Hlabakwane. Jwang ?

Marailane. Tjena : Lefu lea tshabcha, lea tshosa. Lefu le re hopotsa kaofela hore re ka tlasa lona, le re hopotsa hore ke sera sa rona bohle, le re hopotsa hore re batho kaofela, le re hopotsa hore kaofela re lwantshana le lona, re bahlabani ba thusanang. Lefu lea re kopanya. Leha re le dira, lefu lea re bokella mme pela lebitla re utlwelana bohloko.
(*Oa thola-thola.*)

Hlabakwane. Bua bo, ke sa mametse.

Marailane. Ke mang ya ka hlabang ngwanabo ka lerumo ha ho engwe pela lebitla, ke mang ya ka bolayang e mong ka nako eo, ya ka fetohelang ba bang mme a iphetola sera sa batho bohle, a iphetola mohlabani wa habo lefu ? Ya jwalo a ka bolawa hona moo ! Hona jwale re pela lebitla. Setjhaba kaofela se sa lebetse bora le dipapang tse leng teng hara sona. Ha re tswela pele ka morero wa rona re tla ipolaisa kgalefo ya setjhaba. Re lokela ho ema ho fihlela dikgapha di oma mme tsohle di lebalwa.

Mokebe. Tjhe, o buile, ntjhanyana. Efela bohlale bo sa ahe tlung e le nngwe feela.

Hlabakwane. Nna ha ke dumellane le yena. Kamoo nna ke bonang kateng, nako ya rona ya ho phetha thomo ya badimo e fihlile. Mohlomong le sona sebaka sena se hlahiswa ke bona ba re romileng, bao re sa tshwanelang ho ba nyedisa le hanyenyane feela. Ke re nako e fihlile ya ho phetha morero wa rona, hape re o phetha re sa bonwe. Senkatana hloho ha e sa nka hantle hona jwale. Hangata o dula a le mong, o solla a le mong, esita le bosiu. Ho tla ba thata ho fumana mmolai wa hae ; mme leha setjhaba se ne se ka halefela mmolai wa hae, se tla hloleha ho mo fumana. Ha nako ena e se e fetile ke mang ya ka mmolayang mme a se ke a fumana ? Athe hona jwale ha re tlo fumanwa, empa re tla be re phethile taelo ya badimo. Ke badimo ba re fileng sebaka sena sa ho phetha taelo ya bona re sa ipee kotsing. Nna ke re nako e fihlile, mme ha eba le hana, kea tswa morerong ona.

Mokebe. O tswelang jwale ? Kotsi e bonwang ke Marailane ha o e bonc na ?

Hlabakwane. Ha ke bone kotsi eo hobane mmolai a ke ke a fumanwa ha re tswela pele hona jwale. Hape ha ke bone hore na Marailane o tsoteletseng, hobane, leha e le moo a tshaba, ha ho tlo ya yena !

Mokebe. Ho tla ya mang ? Taba eo ha e e-so buuwe. Re lokela ho e bua, re dumellane hore ho tla ya nnyeo, kapa semanya-manyane le semanya-manyane. Ke makala ha wena o se o re ha ho tlo ya Marailane.

Hlabakwane. Wa tla wa hakala he, Mokebe. Kea bona o tshoswa ke hobane o nahana hore ha ke re Marailane ha a tlo ya, ke se ke ntse ke fokotsa batho mme o ka tloha wa iphumana o se o tshwanetse ho phetha mosebetsi oo o o tshabang. Tjhe, o mpa o tshoha feela. Le wena o ke ke wa ya. Motho o mong feela ya lokelang ho ya—Ke Bulane.

(Bulane oa nyaroha. O ntse a sa mamela se buuwang ka ha mehopollo e kgelekgetha hole haholo.)

Bulane. O reng ?

Hlabakwane. O buela hodimo jwale ka ha eka ke o rohakile. Tjhe, ke mpa ke re ke wena ya lokelang ho ya bolaya Senkatana, hobane thomo e tlisitswe ho wena ka toro. Rona re mpa re le batlatsi ba hao feela.

Bulane. Phoso keng ha ho ya e mong ?

Hlabakwane. Lehlohonolo leo badimo ba o tliseditseng lona le tsejwa ke bona feela. Ha se ka phoso ha ba tliseditse wena toro. O tshwanetse ho e phetha ka bowena. Ha kea ikemisetsa ho nyedisa taelo ya badimo leha e le hona ho e tlola, mme ke sa pheta hape, kea tswa morerong ona ha eba polao e sa tlo phethwa ke wena.

Mokebe. O reng, wena Marailane ?

Marailane. Tjhe, le seo Hlabakwane a se bolelang sea utlwahala. Le yena oa dumela hore ha setjhaba se ka tseba mmolai re ka kena tsietsing. Feela ha a utlwa a gqotsofetse hore mmolai a ke ke a hlahela, ho ntse ho

lokile. Tjhe, bakeng sa ho phethisa taba, teng, Hlabakwane o ntse a bolela ha a re ke Bulane ya lokelang ho qetedisisa mosebetsi.

Bulane. Tjhe, ke teng, banna ba heso. Re sa buile.

Hlabakwane. Empa ha rca tshwanela ho qhalana re sa tsebe hore na eng ke eng. Nna ke re kajeno re lokela ho dumellana ho qetela morero ona. Re e-so arohane re lokela re be re dumellane.

Bulane. Kea dumela, ke nna ya tla mmolaya. Jwale ekaba ke ha re sa bua kang hape ?

Hlabakwane. Re lokela ho lokisa, ho dumellana hore rea o lokolla hore ha o fumana sebaka o hle o tswele pele, le hona ho e-so fete matsatsi a mangata.

Bulane. Ho lokile, ho lokile. Ha re re, ho tloha jwale ha ke fumana sebaka se setle nka tswela pele ka moscbetsi ?

Hlabakwane. E, empa ho e-so fete matsatsi a mangata. Ho seng jwalo nna . . . . .

Marailane. Ho seng jwalo wena oa ikgula—re se re tseba bo ! Ha re tsebe na o tatetse kae ?

Hlabakwane. Ke tatetse kae ? Na ke lokela ho phela bo-phelo ba ka kaofela ke ntse ke rera ntho e le nngwe feela ? Ke batla e fete ke tswa ke bona hore na ke etsa jwang. Ba bang ba lona kea bona ha nako e fihla ba batla ho qea-qea. Le bokwala bo ya hlahela jwale.

Bulane. O bo bona kae he bokwala, Hlabakwane ?

Hlabakwane. Tjhe, ha re tlohele. A molato wona a tla ikahlola.

Bulane. Rea dumellana kaofela hore ha sebaka se hlaha ke tswela pele ka mosebetsi ?

Banna. E.

Bulane. Ho lokile he. Le se le tla utlwa ka nna, ba heso, ha ke le bitsa hape.

Hlabakwane. E mpe e be o tla re bitsetsa se seng se phe-thilwe hle !

Bulane. Tjhe, tlhela tseo matleng a ka. Re ka qhalana, ba heso. Kea leboha ha e le mona le tlile, leha kajeno re nkile nako e telele ka baka la ho pheka kang. Tjhe, hoo ha ho re letho. E-yang ka kgotso!

(Banna ba tswa, ba siya Bulane a dutse a nahana a shebile ka pele ho yena. O nahana haholo hoo a sa eellweng leha mosadi a kena. Ha a phahamisa mahlo o fumana mosadi a se a itshwere thekeng, ho bile ho bonahala hore o se a halefile haholo. O bua a akgaka matsoho.) O kene neng ke sa o utlwa?

Mmadiepetsane. Ha hanna bana ba e-tswa ke fapane le bona monyako—nka re, ke batlile ke ba thula!

Bulane. Hao! O ne o tatetse kae hakalo?

Mmadiepetsane. O re hao jwale ka ntja moo! Ha o swabe le ho mpotsa hore ke ne ke tatetse kae? Ke ne ke se ke sa teneha ke bokwala bona ba hao! He ke tenehile nna! Motho a ka be a inyaletswe ke Hlabakwane a ka be a re o nyetswe ka nnete. Ke o boleletse ka re ha nka bona bokwala ba hao bo hlhela hape, ke tla o bolela.

Bulane. Jwale o bo bone kae?

Mmadiepetsane. O re ke ntse ke sa utlwe hore ho ntse ho thweng?

Bulane. O utlwile ke reng?

Mmadiepetsane. Wena ho thola ha hao kajeno ho pakile hore jwale ha nako e fihla wena oa tshaba!

Bulane. Ha ke sa tshwanetse ho thola na?

Mmadiepetsane. Ba teng ba ka nnang ba lokela ho thola! E seng wena! Wena o hlolang o qamota hakale ha le kopane, o se o bona hore kajeno o lokela ho thola? Se teng se o thodisitseng! Nna ke re ke bokwala, hoba kea o tseba!

Bulane. Etlare ha eba ke ne ke nahana?

Mmadiepetsane. O nahanang jwale?

Bulane. Oa tseba hore mofumahadi mma morena o hloka hantse?

Mmadiepetsane. Ha eba ka 'Mofumahadi mma morena' o bolela mofonyana ya neng a bitswa mma Senkatana— e, kea tseba. Ke batla hore le wena o tsebe hore ho nna e ne e se mofumahadi, mme le mora hae ha se morena. Ha eba wena oa ba tshaba nna ha ke ba tshabe!

Bulane. Jwale ha a shwele ekaba morero ona o mobe wa ho fedisa mora hae ya leng mahlomoleng a makale, ekaba o sa tla thusang, athe wena o ne o batla ho iphetetsa, ho utlwisana mmae bohloko? Mirae o hloka hantse, o kene moo bohloko bo ke keng ba hlola bo mo ama le hanyenyane feela?

Mmadiepetsane. Ya rona ntwana ha se ya baholo feela, e fetela le baneng. Taba ke ho iphetetsa, ha ho tsotelehe hore na ka mang! Ha mmae a ile, ngwana o kena tulong sa mmae! Ha nka ke ka kgotsofala ha ho sa na le mothwaelanyana feela wa bona! Ba tshwanetse ho fela kaofela ha bona.

Bulane. Pelo ya hao ha e sa na le mosanyana feela? Na ha oa utlwa o qenehela Senkatana matsatsing ana e sa le mmae a timela na?

Mmadiepetsane. Ha se nna ya timeditseng mmae, hape ha a llele nna! Hona batho ba qala ho shwa lefatsheng moo, ho lla hoa fihla, re tsebe?

Bulane. Pelo ya hao e thata ruri. Empa na o ke o nahanele batho ba bang tjee, o ke o ipee tulong tsa bona?

Mmadiepetsane. Ba tle ba mphe eng? Ba na le tsa bona dihloho! Ha tsa ka citulo di tjhesa, kaba ke ha ke ipesetsang ka ho ipea tulong tsa bona?

Bulane. Ho nna ho tla ba boima ho phahamisana letsoho la ka, ho bolaya ya leng mahlomoleng a makalo. Kea sitwa, ke hloka matla, ke hloka lonya le lekalo.

Mmadiepetsane. O reng? Ako phete hape hle?

Bulane. O nkutlwile.

Mmadiepetsane. O ne o sa bolelle banna bale ba batho, bao e leng kgale o ba thetsaka, see seo o se buang jwale? Ho lokile he. Ke tla ya ba bolella mme re tla tswela pele ka ho o hlalisa ho morena!

Bulane. Tjhe, ha eba o ntse o le morerong wa polao ke tlamehile, ke tla phetha ya hao thato, empa o tsebe hore ke tla be ke etsa hoo pelo ya ka e ho hloileng, hoo e seng thato ya ka !

Mmadiepetsane. O se ke wa ntshehisa hle ! Ha o ntse o sheba batho lefatsheng mona, o ye o ithetse ka hore ba phetha thato ya bona ! Ba bang ba tswaletswe ho phe-tha thato ya ba ba laelang—haholo makwala. Jwale ke o neha matsatsi a se makae feela a hore o batle sebaka sa ho bolaya Senkatana.

Bulane. Ho seng jwalo ?

Mmadiepetsane. Ho seng jwalo nna le Hlabakwane re tla ikgula, mme ha re ikgula re tla hulela wena pontsheng ! Ebe o nkutiwile hantle he. (*Oa tswa.*)

Bulane. Ka tla ka le bona, ngwana batho !
(*Lesela le wa Bulane a sa dutse fatshe a nahana, e le motho ya leng mahlomoleng.*)

LEBALA LA BOBEDI

(*Senkatana o dutse a le mong ka tlung. O iname, o shebile ka pele ho yena, oa nahana. Ha a bone leha Maswabi a kena. O tshohela hodimo ha a utlwa Maswabi a se a bua.*)

Maswabi. Kgotso, ntate !

Senkatana. Pee, athe ke wena, Maswabi ? Ha kea utlwa leha o kena !

Maswabi. Ba ratang ho o bolaya ba tla o bolaya habonolo, ke ntse ke bona.

Senkatana. E tla be e le wa bona molato oo, e seng wa ka. Ke thabile ha e le mona o tlile. Matsatsing ana ha ke sa o bone e ye e ke nka romela hore o tle. Ke lebala mathata a ka ha ke e-na le wena.

Maswabi. Hobaneng ha o e-na le nna ?

Senkatana. Hobane wena o utlwisisa seo ke se buang ho feta batho ba bang.

Maswabi. Empa oa tseba hore ha ke dumellane le wena, morena !

Senkatana. Kea tseba ; ke tseba le moo ditsela tsa rona di arohanang teng. Di arohana pheletsong ya ditaba. Ha nna ke hana ho otlala batho ba etsa bokgopo wena o batla ho finyella ho bona ka phafa.

Maswabi. Ke nnete. Morena, lefatshe le sehloho mme le baahi ba lona ba jwalo feela. Le batla ho buswa ka phafa ha batho ba tlola melao, ba o sitelwa, ho seng jwalo.....

Senkatana. Wena oa be se o qadile hape. Ha ke batle hore re phehe kgang matsatsing ana. Ho na le motho ya tlang. Ekaba ke mang ?
(*Ho kena Bulane.*) O, athe ke wena, wa moreneng ?

Bulane. (*O shebeha e le motho ya kgathetseng, ya kgathetsehileng. Matjato a hae a mehleng ya pele a fedile.*)
Kgotso, ntate ! Kgotso, Maswabi !

Senkatana. Kgotso, wa heso ! O tla le dife ?

Maswabi. Kgotso, Bulane ; o sa phela ?

Bulane. Ke sa le teng ka nnete. (*Oa thola-thola, o thetha sekgohlela a nto re:*) Morena, ke tseba ditaba tse bohloko tse ileng tsa o hlahela. Ke mohau haholo ha e le moo di etsahetse. Ke lla le wena. Ke re o mpe o tshedisehe, hobane ke moo re yang teng kaofela : nna le wena, mang le mang ; e ka ba kajeno, e ka ba hosasa.

Senkatana. (*Puo ya Bulane e mo amme maikutlo.*) Rea leboha, Bulane. Re batho kaofela mme re tshwanela ho utlwelana bohloko, leha re ka ba le diphapang tsa rona, leha re ka ba dira.

Bulane. (*Oa ema mme o sheba morena.*) Ke nnete, ntate. Feela o se nkuke ke le sera sa hao hle. Pele ke ne ke le sona, empa kajeno leha ho ka ha etsahala eng kapa eng ke batla o dule o tseba hore ha ke sa lesona. (*Oa tswa, Senkatana le Maswabi ba sala ba shebane, ba maketse. Ka mora metsotswana o bua butle.*)

Senkatana. Ntweng ya leeto la bophelo

Re ntse re fetoha ka mehla,
Ka mehla re ntse re ithuta ;
Mohla phetoho e felang
Ke mohla hae re fihlang,
Ke mohla leeto le felang.

Maswabi. Mohlomong phetoho eo, eo re e bonang, ke e tlišwang ke lefu la mofumahadi mma rona. Oa tseba le lona le kopanya dira, le kopanya motho le ngwanabo leha ba ne ba se ba sa buisane.

Senkatana. Tjhe, moo o buile Maswabi. Empa na ha oa bona hore le sefahlehong sa hae o fetohile, se bonahala se sa shanofatse seo a se bolelang, esita le lentswe la hae le tswa le tletse nnete, le hloka thetso le mano ?

Maswabi. Hoo ke ho boneng ke hore matjato a mona a mehla, boitshupo bo mona boo re seng re bo tlwaetse, ha bo yo kajeno.

Senkatana. Hape ke eleletswe hore ekare o hara maswabi a maholo. O utlwile mantswe ao a qeteletseng ka wona ?

Maswabi. Ke a utlwile, mme a makaditse ruri. Di teng ditaba. Di sa tla. (*Ba thola motsotsonyana.*)

Senkatana. Ha eba a le hara maswabi kea mo llela, hobane ke tseba hantle bothata boo a leng hara bona. Ho na le nako tse ding, Maswabi, tseo ka tsona motho a ikutlwang a le mong lefatsheng, a eme a lwantshana le tse ka hare ho yena, a hloka mothusi leha batho ba mo teetse hare, ba leka ho mo thusa. Ntwa tse ding ke tse se nang thusano, ke tseo motho a tlamehileng ho di lwana a le mong. Mme ka nako eo o ikutlwang o le mong ka yona, ka yona nako eo o elellwang ka yona boima boo o bo jereng, o utlwa eka matla a hao a fela. Ka nako eo o hloka le matla a ho etsa mesebetsi eo ba bang ba lebelletseng hore o e phethe, ke se ke sa bue ka matla a ho itwanela ho dira tse o dikileng. Ke ikutlwa jwalo matsatsing ana. Ke utlwa ke kgathetse, eka ha ke sa na matla.

Maswabi. Morena, ena ha se nako ya hore o ikutlwe jwalo. Ka nnete o lokela ho iteta sefuba, ho sebedisa matla wohle a hao hore o shebane le dira tsa hao. Ho seng jwalo di tla o fedisa o sa ntsane o ikutlwa o fokola tjena. O lokela ho itwanela molamo wa hloho.

Senkatana. Maswabi, na o sa bua taba ya hore ke fedise bokgopo bathong ka ho bolaya, ke fedise bokgopo ka bokgopo ?

Maswabi. Morena, hoa hlokahala ; ha ho ka nne nngwe ha re batla hore toka e phele, e se ke ya timela. Re lefatscheng, ntate, re batho. Botho ba rona boa re tlaidisa, bo re ntsha tseleng ; mme ka nako tse ding ha re sa lwantshe bokgopo ka bokgopo rea hlolwa. Ke lefatshe, le jwalo.

Senkatana. Maswabi, hoja ke ne ke kgolwa jwale ka wena hore ka nako tse ding bokgopo bo fediswa ka bokgopo, ho ka be ho se bothata ; empa kea sitwa, kea sitwa, maikutlo a ka ha a dumele.

Maswabi. Dumela, rona ba bang re o etsetse, ha wena maikutlo a hao a sa o dumelle.

Senkatana. Tjhe, Maswabi. Ho tla be ho ntse ho tshwana, hobane boikarabelo e tla nne e be ba ka.

Maswabi. Re etse jwang, ntate, re etse jwang na ?

Senkatana. (O bua butle.)

Se tshwenye moya wa hao.
Dintho tsohle di bopilwe,
Dintho tsohle di leetong,
Di leetong, di leba ho Mmopi,
Ho Mmopi wa tsona, phethahalang.
Ho ka hlaha eng kapa eng,
Ha ho letho le ka fetolang
Moo noka e sheshang e lebileng teng :
Hae, moreneng ; Hae, phethahalang.
(Lesela.)

(*Maswabi, Monyohe, le Masilo, tsatsing le hlahlamang. Masilo o paqame ka mpa pela nkgwana ya jwala. Monyohe o dutse pela hae. Maswabi o dutse thokonyana o itshetlehile ka lebota. Ba qoqa.*)

Masilo. O reng morena wa hao, Maswabi ?

Maswabi. Wena ha se wa hao na ? Kapa le wena o se o kene hlopheng sela se seng ?

Masilo. Tjhe bo, le nna e ntse e le wa ka. Ke re ke wa hao hobane wena le yena le batla le utlwisisana hantle.

Maswabi. Wena ha o mo utlwisise, Masilo ?

Masilo. Ha o bua o le ka pele ho nna, o hlalosa boikemiso ba hao, ke ye ke utlwe ke utlwisisa hantle. Empa ha ke se ke le mong, ke leka ho ikgopotsa hore na o ne o ntse o reng, ke ye ke fumane ho se ho re tsho feela. Lehla morena a bua ho jwalo feela. Nna ke ye ke re ka pelo : Ngwana batho, itholele. Tsena ditaba ke tsa batho, e seng bathwana !' (*Monyohe oa tsheha.*)

Maswabi. Ha o motho, wena Masilo ?

Masilo. Pela ntsu le lenong na motintinyane o ka re ke nonyana ?

Maswabi. Oa tseba motintinyane o ne o hlole, wa hapa borena ?

Masilo. E, empa wa busa mang, ha le sephooko se ne be sa bewa hore se o dise ? Lona le bo-lenong, bo-ntsu, le fofa hodimo-dimo kwana meyeng e batang, moo le bonang dintho di sa le hole-hole. Rona diphuleng le dithoteng moo, re bonang ?

Maswabi. O mpa o inyefola feela. Kea tseba o rata ho phoqa haholo.

Monyohe. Tjhe, kajeno o buile nnete feela. Tsa lona le morena batho ba bangata ha ba di utlwisise hantle. Ba bangata ha tseba hore le nahana botle le toka feela mme ba le tshepa. Empa ba bang, ba reng ba le ba utlwisisa

Icha ba sa dumellane le lona, nna ke ye ke bone hore ba mpa ba qala mashano feela ruri hobane ha le hlalosa, motho ofe le ofe ya le mametseng o dumellana le lona.

Maswabi. Empa na lea tseba hore ha ke dumellane le morena nthong tsohle ?

Masilo. Ke qala le ho utlwa, nna. O ne o ntse o tseba tseo Monyohe ?

Monyohe. Ha o dumellane le yena kae, re utlwe ?

Maswabi. Tjhe, ha e le boikemiso ba hae, bona, ke dumellana le bona ; empa ha ke dumellane le kamoo morena a ratang ho ba mosa kateng le ho dira tseo a tshwanetse ng ho di otlala haboima.

Masilo. O bolela dira dife, Maswabi ?

Maswabi. Ke dife tse ding ha e se bo-Bulane ? Leha kwana a re makaditse le morena. O bonahala eka ke motho ya mathateng, ya utlwang bohloko.

Masilo. Maswabi, o se ke wa ntshehisa. Nka fetoha le nna ha o mpona ke le tjee ?

Maswabi. Ka nnete ha ke bapale. Re ne re e-na le morena mme ke yena morena ya hlileng a bona phetoho eo.

Masilo. La hla la kgolwa he ? O ne a batlang ?

Maswabi. O ne a ilo tshedisa morena.

Masilo. Hore hosasa le tle le se ke la mo nahanela ha a phetha merero e mebe ya pelo ya hae. Nna ha di nkene. Bulane o mpa a tima mehlala feela. Nka be ke ile ka mo phoqa hoja ke ne ke le teng. Oa kgolwa, wena Monyohe ?

Monyohe. Ha ke kgolwe le nna. O ne o re morena a e-tseng ka dira tse kang bo-Bulane ?

Maswabi. Ka ha bopaki ba diketso tsa bona, ba dithero tsa bona, bo tletse-tletse hohle, nna ke ne ke re morena a ba tshware mme ba ahlolwe ka kahlole e ba tshwanetseng.

Monyohe. Jwale yena o reng ?

Maswabi. Oa tseba hore morena o batla hore letswalo la

motho le ikahlole, a bone diphoso tsa hae tse mpe mme a iphuthe mehlaleng ya hae e mebe. Ha a kgoitse hore motho a ka etsa bobbe a tseba hore ke bobbe, mme ha ho le jwalo e mong le e mong ya etsang bobbe ha a filwe sebaka se lekaneng o tlamehile ho elellwa hore o tseleng esele.

Monyohe. Empa keng e etsang hore morena a nahane jwalo ?

Maswabi. Mosa le lerato. Lona lerato le ileng la mo susumetsa hore a itele a re pholose, ke lona lerato le etsang hore a nne a re rate, a re shebe re le bana ba fosang hobane ba sa tsebe tsela, ke lona le etsang hore a se ke a re otlahaholo le moo re fositseng, ke lona le etsang hore a be le tshupo ya hore botho ba rona bo sekametse botleng e seng bobeng.

Masilo. Wa hae ke mosa o senyekge-nyekge, o ntenang nna ka nnete. Ka nako tse ding kea halefa. Maswabi, puo e re, mosa o ja monga oona. Le tla bona lona, ka tsatsi le leng.

Monyohe. Nna ha ke dumele hore morena o nepile. Ho ya motho a elellwa hore o tseleng esele, na re tla be re se re sa fela ?

Maswabi. Ke yona taba. Nna ke re motho ofe le ofe ya fosang a otlwe, e le hore batho ba tle ba tshabe ho tlola melao. Ha se batho bohle ba nang le kutlwisiso e hlwekileng, e ka ba thibelang ho etsa bobbe. Ha esita ba nang le yona, ba tsebang phapang mahareng a botle le bobbe, ba ntsa ba etsa bobbe ! Re batho, re na le dipha, ha rea phethahala. Ka lebaka leo re tshwanetse ho thibela bobbe leha e le ka mekgwa e sa phethahalang.

Monyohe. Ke nnete.

Maswabi. Empa morena o hana hona moo. Ha a ikemisetse ho thibela bobbe ka mekgwa o nang le dikodi. Taba ke hobane a kgoitse hore bokgopo bo ke ke ba hlola botle.

Monyohe. Empa hona jwale o mahlomoleng, mmae o ile mme mohlomong a ka mamela keletso ya hao, Maswabi.

Maswabi. Ke itse ha re tla bona phetoho ya Bulane re ne re e-na le yena. O ntse a le moo a neng a le teng.

Masilo. Ha kea utlwa hantle, Maswabi.

Maswabi. Ke eng eo o sa e utlwang hantle ?

Masilo. Tsa lona le morena. Ke itse ha ke se ke le mong ke sitwa.....

Maswabi. O leshano, Masilo. O ntse o sa mmamela hobane o tenehile ke mosa wa morena ; ho seng jwalo jwala bo se bo o kene hlohong !

Masilo. Ke wa maobane, moo ke tla tahwa ke jwalanyana bo bokananyana ! O re morena ha a rate ho otl batho ba etsang bokgopo leha ba sa bone bokgopo ba bona ?

Maswabi. E.

Masilo. Wena o reng ?

Maswabi. (A halefile.) Ke reng ? O ntse o sa utlwe hore na ke reng ? Ke re ba otlwe leha ba sa bo bone, hobane ho emela hore ba bo bone ke ho emela ntata selala ! Nnete ke hore re batho, re na le mefokolo lefatsheng mona mme o mong o moholo ke wa ho etsa bobere ntse re tseba hantle hore ke bobere. Ke lefatsheng mona.....

(Ka yona nako eo ba utlwa lerata kantle. Ho utlwahala batho ba bangata—basadi—ba lla, e mong wa bona : “ Joo ! ra le bona ! Ekaba re tla kena kae ? ” Ba bang ba lla ho utlwahala, “ hi ! hi ! hi ! ” Modumo o ntse o hola ha o atamela. Masilo o leba nqa monyako, mme ha a fihla teng ho kena sehlotshwana. Banna ba kapele ba kena ba kakasitse Senkatana. Masilo o kgathala matla mme o dula fatshe ; Monyohle ha a bue, o ntse a sisonya hloho hangata, a re : “ Banna wee ! ” Maswabi e sa le a ema ha ba kena, a shebile sefahleho sa Senkatana se tletseng kgotso feela. Qetellong oa bua, o buela fatshe a utlwile bohloko.)

Ha a sa na puo,

Wa hae molomo o kwetswe :

Dintshi se di lepeletse !

A hae mahlo a sa kwetswe !
Ya hae pelo e se e eme,
Ya hae kelello ha e sa sebetsa.

(*Oa thola, o dula fatshe.*)

Monna wa Pele. O fumanwe moo a seng a e-shwa, ho se ho se puo. Ha re tsebe hore na ke mang. Feela ba bang ba se ba ilo bokella dira tse tsejwang. Monna e mong o re taba ena e e-so utlwahale o kopane le Bulane a tsamaela hodimo jwale ka motho ya tshohileng, a bile a matha.....

Masilo. Bulane! . . . Ke tsebile hore taba di tla fihla mona. (*Banna ba kena ba qhoba Bulane. Ba mo sutuletsa ka pele mme o fihla a wela pela Maswabi. O ntse a re : "Jo nna nna! Ka tla ka ikgola !! Ke etseditseng hoo !"* Masilo o nka molamu wa hae oa rutloloha o re) : Bolayang ntja ena! E ntse e re hlodiya moo Nyo-nna-nyo-nna-nna, e bolaille motho ka sehloho! (*Ba mo thiba banna ba bang ba re :*) "Butle, Masilo." (*O dula fatshe a halefile, a ntse a nyemotsa Bulane kgafetsa.*)

Monna wa bobedi. Re mo fumane a ntse a rabaka le ntlo a tshwere mopotjwana, a ntse a bua wona mantswe ana. (*Bulane o phahamisa hloho, o kopanya mahlo le Maswabi. Hang sefahleho sa hae sea ela mme o hososela hasesane. O bua a kgathetse ka lentswe le fokolang.*)

Bulane. Maswabi, ngwaneso, tshhehetsa hloho ya ka. (*Maswabi o dulella pela hae mme o bea hloho ya hae hodimo serope sa hae.*) Maswabi, metsotso ha e sa le mekae. Ke nwele. . . . (*Ka yona nako eo melewa hae oa tiya mme o tiisa meno, ka mahlong, o tiisa sefahleho. Ka mora metsotsonyana o bua hape, empa jwale o bua a se a fehelwa haholo.*) Maswabi, mmolai ha sena. Ha . . ha se banna . . . ba, . . ba neng . . . ba . . . rera le nna! Mosadi wa ka . . ke yena . . . mmolai. O . . . o ne . . . a iphetetsa. Ke . . ke . . susumeditswe . . . ke . . ke yena. Banna ba . . . ba . . ba thetsi . . . tswa . . ke ke nna. (*Oa thola, ka wona motsotso oo ho kena banna. ba habo Bulane le mosadi wa hae. Ba qhojwa. Bulane ha a bona mosadi o leka ho ema, o halefile, oa mo supa*

o re ka matla:) Ke . . . enwa! Mmolai . . . ke yena.
E ne . . . e se toro, ba heso . . . ke yena! (*Oa wa,
mme oa shwa.*)

Monna wa boraro. Batho bana re ba fumane ba ntse ba
bua ka hore Bulane o ilo phetha mosebetsi. Mosadi
enwa yena o ne a bolela kamoo a tlammeng Bulane ho
ya leha a ne a se a sa rate.

Maswabi. Banna, ke tsona tsee tse qetang ho phetwa?

Banna. E, ke tsona.

Batho. Ha ba bolawe, ke babolai.

Maswabi. Hoo le ne le ho etsetsang?

E mong wa banna. Bulane o ne a re boleletse hore o ile a
bontshwa ke badimo hore Senkatana o lokela ho tloha
boreng, mme a bontshwa le hore bathusi ba hae e
lokela ho ba rona. Ra sitwa ho hana ke hona.

Motho. Ha ba bolawe kaofela!

Maswabi. Le ikutlwetse hore le ne le thetswa, e ne e se toro.
Phoso ha se ya lona. (*O sheba mohatsa Bulane.*)
Wena mme bona mosebetsi ya hao! (*Ha a bua jwalo o
supa setopo sa Senkatana le sa Bulane.*) O ikarabela
ka ho reng?

Batho. Ha a bolawe moloi eo! Ke mmolai!

Mmadiepetsane. E, ke diketso tsa ka. Ke nna ya mmolaileng
hobane ke nna ya neng a le ka mora polao ena. Ke
kgotsofetse, ke phethile seo pelo ya ka e neng e se
batla, ke phethile seo badimo ba heso ba neng ba lebe-
letse hore ke se phethe e leng ho bolaya ba habo
Senkatana. Ke ba qetile, ke bolaile wa ho qetella. Ke
fedisitse lebitso la bona. Badimo ba heso ba tla nka-
mohela ka thabo. Lefu ke molopolli wa ka ya tla
nkisa moo ke tla thabelwa, moo ke tla fumana
moqhaka wa tlhola; ke molopolli ya tla ntlosa moo ke
seng ke se na ba heso. Ke le emetse ka thabo!

Batho. Ha a bolawe! Ha a shwe!!

Maswabi. Senkatana! la hae lebitso ha se le ka shwang le
yena. Ha oa fedisa bitso la hae, o le phedisitse, o le
file matla, e tla ba la ka mehla. Tseo a neng a di

lwanela ha se tse fetang, ha se tsa kajeno feela, ke tsa mehla yohle. O tla hopolwa hohle ha batho ba sa phela. Ho madimabe wena ya tla hopolwa le lebitso la hae ka mehla, wena o tla be sa le o jere thohako ya hore o bolaille mopholosi wa hao, mopholosi wa bana beno. Lebitso la hao e tla ba thohako melomong ya meloko e tlang, la hae le tla roriswa.

(Oa thola-thola. Batho ba hoa hape :) "Ha a bolawe!" (Maswabi ya neng a bua a ntse a shebile Mmadiepetsane oa reteleha mme o bua a shebile batho jwale.)

Ba heso, re lahlehetswe ke senatla, ke mopholosi. Re tseba seo a neng a tla se etsa ka mosadi enwa. Nna ke re, re hlomphe ya ileng ka ho tshwarela enwa ya tsholotseng madi a hae. Ha re sa etse jwalo re tla be re halefisa ya mose ho lebitla; o tla bona hore dithuto tsa hae ha dia kena dipelong tsa rona. Re tla be re bolaelang mosadi eo ya seng a le madimabe hakale? Kotlo ya hae ha se e tla fela ha batho ba sa phela: thohako. E lekane.

(Oa thola. Monyohe le Masilo ba shebana mme ba cma ka dihloho. Le batho ba bang ba oma ka dihloho, ha ba utlwa e mong a re :)

E mong. Nna ke dumellana le yena.

Maswabi. Hosasa re tsoha re epela morena. Empa re tla be re epela nama feela hobane moya wa hae, moya o lwanelang toka, moya o kgolwang hore botle bo ke ke ba hlolwa, o ntse o phela mme o tla phela le ka ho sa feleng. Mohlala wa hae e tla ka lebone le qhoweng, leo e mong le e mong ya sa boneng lefifing la tsela ya bophelo a lokelang ho lelalla ho lona hore a fumane kgothatso, tjhesheho mme a lebe kganyeng. Ba heso, ha a shwa, oa phela; oa phela, o phelela meloko yohle!

(Lesela lea theoha.)

(Ho kena diboni.)

Seboni. Ekaba toka ke ya lefatshe lena?

Ekaba lerato le molemo ke tsa moo?

Ba lwanelang toka ba shwa le yona,

Ba ratang, ha molemo, ha ba tsofale.

Re se re bone, re se re utlwile, kajeno.

Moboni. Maobane ke bone ya lwanelang toka,
Maobane ke bone ya nang le lerato,
Maobane ke bone modisa wa sebele
A latela tsela eo a iteletseng yona,
Maobane ke bone a leba moo e yang,
A sa kgutle ha utlwa ho baba,
A mpa a re : Modimo wa ka ! Modimo wa ka !
Modimo wa ka, o ntloheletseng !
A mpa a tswela pele hobane a ikgethetse yona.
Maobane ke bone tsela e mo lebisa lefung,
Ke bone a fanyehwa sefateng, Golgotha,
A fanyehwa ke bona bao a ba pholosang.

Seboni. E ntse e shesha noka,
E ntse e shesha e theosa dinaha.
Re kgutlile mabopong a maoba le maobane,
Re kgutla leng ? Re fumaneng ?

Moboni. Lona ba ikgethelang ho loka,
Oho, le jere bothata ba nnete !
Empa kgothalang hobane le utlwile
Botle bo ke ke ba hlolwa le kgale.
Lona ba tujwang, ba mahlomoleng,
Lona batsamaisi ba setjhaba,
Lona ba lwanelang bana ba bo-lona
Oho, se kgutleng leha le lebile lefu,
Iteteng difuba hoba le se le utlwile
Le lwanela meloko e tlang,
Ha le ka ke la shwa !
Oho, iteleng hoba lea tseba
Bobe bo ke ke ba hlola botle :
Ya lwanelang botle ke tla mo fa moqhaka,
Moqhaka wa hlolo ya sebele !

*(Ba diha dihloho, ba inama mme ka oona motsotso oo
Lesela lea wa.)*

.18 DEC 1964

The Lovedale Press

